

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
RESİM ANA SANAT DALI

RESİM SANATINDA ÖZGÜRLÜK VE
KÖLELİK TEMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Bircan ÜLKACI

Danışman
Doç. Dr. Haydar BALSEÇEN

Ekim-2022
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Bircan ÜLKAÇ tarafından hazırlanan “RESİM SANATINDA ÖZGÜRLÜK VE KÖLELİK TEMASI” adlı tez çalışması 20/10/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan

Doç. Dr. Haydar BALSEÇEN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ebru YILDIRIM

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Rahman SARIALIOĞLU

İmza

.....

.....

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Bircan ÜLKAÇ

Tarih:21/10/2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RESİM SANATINDA ÖZGÜRLÜK VE KÖLELİK TEMASI

Bircan ÜLKAÇ

**Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Resim Ana Sanat Dalı**

Danışman: Doç. Dr. Haydar BALSEÇEN

2022, 71 Sayfa

Jüri

**Doç. Dr. Haydar BALSEÇEN
Dr. Öğr. Üyesi Ebru YILDIRIM
Dr. Öğr. Üyesi Rahman SARIALIOĞLU**

Tarih boyunca insanlığın her döneminde farklı şekillerde görülen kölelik sistemi, insan onurunun hiçe sayıldığı bir uygulamadır. İlk çağlarda daha çok bedensel olarak görülen kölelik, modernizmle birlikte hem bedensel hem duygusal hem de zihinsel bir şekil almıştır. Medeniyet tarihinde kölelik uygulamalarına her zaman şahit olunmuş ve buna karşı özgürlük fikri gelişmiştir. Antik Çağ'dan bugüne birçok düşünür ve filozof özgürlük fikrini yorumlamış ve geliştirmiştir. Bedensel, duygusal ve zihinsel köleliğe karşı çeşitli görüşler öne sürülmüş, özgürlüğün önemi ve sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır. Özgürlük fikrinin gelişmesinde sadece düşünürler değil aynı zamanda sanatçılar da emek sarf etmiştir. Birçok sanat dalında olduğu gibi özgürlük ve kölelik temaları, resim alanında da yer bulmuştur. Her dönem var olan bu temalar eserlere de yansımıştır.

Bu çalışmada öncelikle sanat ve sanatçının önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde özgürlük kavramı incelenmiş ve bu kavramın çeşitli tanımlarına yer verilmiştir. Tarih boyunca özgürlük kavramına dair yapılan yorum ve değerlendirmelere kısa bir şekilde değinilmiştir. Özellikle filozof ve düşünürlerin bu konudaki fikirleri özetlenmiştir. Çalışmanın sonraki bölümünde ise kölelik kavramı incelenmiştir. Bu kavramın da çeşitli disiplinlere göre tanım ve yorumlarına yer verilmiştir. Kölelik uygulamalarının neden olduğu hazin durumlar, Sarah Baartman'ın yaşamından yola çıkılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Epiktetos örneği de verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde, modern zamanda insanlar için önemli bir sorun olan zihinsel kölelik üzerine tespitler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Modernizmin insan yaşamına nasıl hükmettiği ve insanları nasıl tutsak hâline getirdiği gösterilmiştir. Bireylerin yeterince farkında olamadığı bu kölelik şekli, izah edilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde kölelik ve özgürlük temalarının resim sanatına ne şekilde yansıdığı incelenmiştir. Birçok ressamın eserlerinden örnekler seçilmiş ve yorumlanmıştır. Her resmin muhtevası açıklanmaya çalışılmıştır. Altıncı bölümde sanatçının konuya ilişkin kişisel çalışmalarına yer verilmiştir. Özellikle zihinsel köleliğin vurgulandığı bu eserlerde insanlarda farkındalık oluşturma hedeflenmiştir. Çalışmanın son bölümünde, kölelik ve özgürlük temalarına ve bunların resim sanatındaki yerine ilişkin tespitler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca insani önem taşıyan bu hususlara dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kölelik, özgürlük, modern kölelik, resim sanatı.

ABSTRACT

MS THESIS

THE THEME OF FREEDOM AND SLAVERY IN PAINTING ART

Bircan ÜLKAÇ

**THE GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCE OF BATMAN
UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE PAINTING DEPARTMENT**

Advisor: Doç. Dr. Haydar BALSEÇEN

2022, 71 Pages

Jury

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Haydar BALSEÇEN

Asst. Prof. Dr. Ebru YILDIRIM

Asst. Prof. Dr. Rahman SARIALIOĞLU

The institution of slavery, which has existed in various forms throughout human history, is a practice that disregards human dignity. With modernism, slavery—which was viewed more bodily in earlier ages—took on a physical, emotional, and mental aspect. Slavery has always been practiced throughout civilization, and the concept of freedom has grown up in opposition to it. The concept of freedom has been understood and developed by several intellectuals and philosophers since antiquity. Different arguments were made against mental, emotional, and physical slavery, and the value and boundaries of freedom were attempted to be established. The idea of freedom has been developed through the efforts of both thinkers and artists. The themes of freedom and slavery have found a home in the area of painting, as they have in many other genres of art. The paintings also touch on these universal themes that permeate all all periods.

In this study, first of all, the importance of art and the artist was emphasized. In the second part, the idea of freedom is explored and many definitions are provided. The history of how the idea of freedom has been interpreted and assessed is briefly covered. The thoughts of philosophers and other thinkers on this subject are summarized in particular. The idea of slavery was studied in the study's following section. Included are definitions and interpretations of this idea from several fields. On the basis of Sarah Baartman's life, attempts have been made to describe the tragic conditions brought on by slavery practices. The example of Epictetus is used too. In the fourth section of the study, conclusions and assessments on mental slavery, a significant issue for people in the current era, were reached. It has been demonstrated how modernism controls human life and imprisons individuals. It has been attempted to explain this sort of slavery, which people are not properly aware of. The next section looked at how the concepts of slavery and freedom were depicted in paintings. Selections from the works of numerous painters were analyzed. Each image's content has been attempted to be described. The artist's own works on the subject are presented in the sixth chapter. The emphasis on mental slavery in these works is to increase people's awareness of the issue. In the final section of the study, conclusions and assessments about the themes of slavery and liberation and their positioning in painting were formed. Additionally, recommendations on these matters of humanitarian concern were made.

Keywords: Freedom, slavery, mental slavery, modern slavery, painting art.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, kişide farkındalık yaratmada mühim bir rol üstlenen özgürlük ve kölelik olgusu sanatsal açıdan irdelenmektedir. Söz konusu kavramları araştırırken konuya değişik açılardan bakmamı ve bu sayede araştırmalarımın daha fazla haz almamı sağlayan, akademik öğrenimim süresince yalnızca sanatsal açıdan değil, yaşama dair düşünce ve tecrübelerinden de istifade ettiğim, keşfedebileceğimden daha fazlasını bana sunan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Haydar BALSEÇEN'e ve benden hiçbir desteğini esirgemeyen kıymetli aileme teşekkürlerimi arz ederim.

Bircan ÜLKAÇ

BATMAN-2022

Güneydoğu' nun tüm kadınlarına...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GÖRSEL DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖZGÜRLÜK NEDİR? ÖZGÜRLÜĞÜN KISA TARİHİ.....	3
2.1. Düşünür ve Filozoflara Göre Özgürlük	3
2.2. Sanatçının Yaratma Özgürlüğünü Elde Etmesi.....	7
3. KÖLELİK NEDİR? KÖLELİĞİN KISA TARİHİ.....	9
3.1. Aristoteles'in Kölelik ile İlgili Görüşleri	11
3.2. Dinlere Göre Kölelik	11
3.3. Önceki Medeniyetlerin Hukuk Sisteminde Kölelik.....	13
3.4. Kölelikten Filozofluğa Epiktetos.....	14
3.4.1. Epiktetos'un Görüş ve Söylemleri	15
3.4.2. Epiktetos ile İlgili Değerlendirmeler.....	16
3.5. Siyahi Bir Köle Olarak Doğan Kadın: Sarah Baarthman	17
3.5.1. Ölü Bedenin Sergilenmesi.....	18
4. ZİHİNSEL KÖLELİKTEN KURTULABİLME	20
4.1. Modern Kölelik	20
5. RESİM VE HEYKEL SANATINDA ÖZGÜRLÜK VE KÖLELİK İLE İLGİLİ ÖRNEKLER.....	25
5.1. Sümer Medeniyeti, Erken Hanedanlık Dönemi I-II	25
5.2. Kuzey Irak'taki Taş Kabartma	26
5.3. William Turner-Köle Gemisi	27
5.4. Eugene Delacroix-Halka Yol Gösteren Özgürlük Tablosu (1830)	28
5.5. Fabio Fabbi-Köle Pazarı Tablosu (1910).....	30
5.6. Jean Leon Gerome-Köle Pazarı.....	32
Resim 10, Jean Leon Gerome-Köle Pazarı,1867	32
5.7. Jean Leon Gerome-Köle Pazarı 1	33
5.8. Jean Leon Gerome-Roma'da Köle Pazarı 2.....	35
5.9. Özgürlük Anıtı (Statute of Liberty)-New York (1884-1886).....	37
5.10. Alexandre Georges Henri Regnault (31 Ekim 1843-19 Ocak 1871) Köle Kız Tablosu	39
5. 11. Gustave Clarence Rodolphe Boulanger-Le Marché d'esclaves Köle Pazarı Tablosu (The Slave Market) (1886)	40

6. KONUYA İLİŞKİN KİŞİSEL ÇALIŞMALAR	42
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	55
KAYNAKLAR	57

GÖRSEL DİZİNİ

Resim 1 , Kral Hammurabi Güneş Tanrısı, MÖ 1760 dolayları	10
Resim 2 , Sarah Baartman, Ali Artun, Sanat Müzeleri, 2006	17
(en.wikipedia.org, 2022)	
Resim 3 , Sarah Baartman, Ölü Bedenin Sergilenmesi, 1815	19
(en.wikipedia.org, 2022)	
Resim 4 , Bircan Ülkaç, Tutsaklık, Deneysel Sanat, 2021	21
Resim 5 , Sümer Medeniyetinde Kölelik, MÖ 3000	25
Resim 6 , Taş Kabartma, MÖ 2000 dolayları.....	26
(www.aktuelarkeoloji.com.tr, 2022)	
Resim 7 , J. M. William Turner, Köle Gemisi, 1840.....	27
Resim 8 , Eugene Delacroix-Halka Yol Gösteren Özgürlük Tablosu ,1830.....	28
Resim 9 , Fabio Fabbi-Köle Pazarı Tablosu, 1910.....	30
(www.fabbi.com, 2022)	
Resim 10 , Jean Leon Gerome-Köle Pazarı, 1867.....	32
(www.peramuzesi.org.tr, 2022)	
Resim 11 , Jean Leon Gerome-Köle Pazarı,1867.....	33
(www.peramuzesi.org.tr, 2022)	
Resim 12 , Jean Leon Gerome-Roma'da Köle Pazarı, 1865.....	35
(www.peramuzesi.org.tr, 2022)	
Resim 13 , Özgürlük Anıtı, New York, 1884-1886.....	37
(www.tr.wikipedia.org, 2022)	
Resim 14 , Alexandre Georges Henri Regnault, Köle Kız, 1866.....	39
(www.en.wikipedia.org, 2022)	
Resim 15 , Gustave Clarence Rodolphe Boulanger-Le Marchéd'esclaves Köle Pazarı, 1886	40
(www.tr.wikipedia.org, 2022)	
Resim 16 , Bircan Ülkaç, Denge, 85x100, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 2021	43

Resim 17 , Bircan Ülkaç – Hülya Dinç, Anka Kuşu, 70x100, Mdf Üzerine Rölyef Tekniği ile Aynadan Mozaik Tablo, 2021	44
Resim 18 , Bircan Ülkaç, Bilinçaltı, 100x120, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 2021.....	46
Resim 19 , Bircan Ülkaç, İnsan, 50x70, Karışık Teknik, 2022.....	47
Resim 20 , Bircan Ülkaç, Amaçsız, 60x50, Karışık Teknik, 2021	48
Resim 21 , Bircan Ülkaç, İsimli, 70*100, Karışık Teknik, 2022	49
Resim 22 , Bircan Ülkaç, İsimli, 70x80, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 2021.....	50
Resim 23 , Bircan Ülkaç, Dünya, 80x80, Karışık Teknik, 2021	51
Resim 24 , Bircan Ülkaç, Kadın, 60*120, Karışık Teknik, 2022	52
Resim 25 , Bircan Ülkaç, Fanus, 25x30, Karakalem Tekniği, 2021	54

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

cm: Santimewtre

Çev.: Çeviren

dr: Doktor

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

m: Metre

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

öğrt: Öğretim

prof.: Profesör

s: Sayfa

ss: Sayfa Sayısı

TDK: Türk Dil Kurumu

vb: Ve benzeri

yy: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Birçok sanatçı, içinde yaşadığı topluma sırt çevirmemiş ve toplumun sorunlarına duyarsız kalmamıştır. Sanatın toplumu değiştirmek, baskıcı iktidarlara karşı direnmek, ekosistemi korumak, açık toplum ve demokrasiyi savunmak gibi çok çeşitli işlevleri vardır. Çünkü sanatın doğası gereği öncü olması gerektiği söylenebilir, insanı daha iyiye ve güzele ulaştırmakta bir araç olarak görülebilir. Bu bağlamda sanatçıların içinde yaşadıkları çağa, topluma ve gelecek nesillere eserleri aracılığıyla ulaşması önem arz etmektedir.

Yaşamdaki en değerli amaçlardan biri de özgürlüktür. İnsan, tamamen kadercı bir anlayışla değil, tercihlerine göre bir yaşam sürmelidir. Özgürlük, kişinin istediği hayatı yaşamasında en önemli unsurlardan biridir.

İnsan, ilk dönemlerden itibaren kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda hareketlerine yön verme çabası içerisinde olmuştur. Özgürlük mücadelesi, bu anlamda ilk olarak doğanın sınırlarına karşı verilen bir hareket olarak başlamıştır. Süreçle beraber doğaya karşı oluşan bu ilk hegemonya, daha sonra insanlar arası bir savaşa dönüşmüştür. Güçlü insan güçsüzü kendine bağımlı hâle getirip, onun özgürlüğünü yok etmiş ve böylece köleliğin doğmasına sebep olmuştur.

Kölelere karşı yapılan tüm ayrımlar, bugünün de bir sorunu olmakla birlikte çağlar ötesine dayanır. Geçtiğimiz yüzyıllarda beden köleliğinin bir nesnesi hâline getirilen insanlar, uzun mücadeleler sonrasında eşit insan haklarına ulaşma çabasını sürdürmüşlerdir. Sanatçılar da bu bağlamda yaşanan ve tüm dünyayı sarsan bu olayları görmezden gelmemiş ve müzik, sinema, heykel, edebiyat, fotoğraf, resim gibi sanatlarda bu konuyu ele almışlardır.

Resim sanatına bakıldığında, dünya ressamlarının özgürlük ve kölelik üzerinde yoğun bir şekilde durduğu gözlemlenmektedir. Bu tezde, resim ve heykel sanatında öne çıkan bazı sanatçıların özgürlük ve kölelik temalarını içeren eserleri ele alınmıştır.

İnsanlık tarihinin en vahşi hikâyelerinden biri olma özelliğini taşıyan Sarah Baartman'ın yaşamı, 1810-1814 yılları arasında Avrupa'nın birçok yerinde bilinir hâle gelmiştir. Yıllarca müze ve sirklerde, bu köle kadın bedeninin sergilenerek deşifre edildiği görülmektedir. Sarah, yok olduktan sonra bile bedeninin kullanılmasından kurtulamamıştır. Bu da coğrafya ve anatominin kader olduğunun bir göstergesidir. Popüler hâle gelen bir söylemin de belirttiği gibi, "insanlık dışı" denilen olayların hepsi insanlar arasında geçmektedir. Köle olarak doğan Sarah Baartman yine bir köle olarak vahşice yok edilmiştir.

Dünyanın pek çok yerinde insanın insana uyguladığı köleliğin, çeşitli bakımlardan ortadan kaldırıldığı bilinmesine rağmen, bazı ülkelerde insan onuruna yakışmayan kimi uygulamaların -değişik hâllere evrilmesiyle- halen sürdürüldüğü görülmektedir. Alman felsefeci Theodor W. Adorno'nun dediği gibi, "hayatımızın öznesi olma hakkımızın son bulduğu" bu süreçte insanlar; küresel-teknolojik gelişmeler karşısında yalnızlaşıp kendine, topluma ve doğaya yabancılaşmıştır (Adorno, 1944, s. 152). Dolayısıyla insanlar, özgür olma özelliğini yitirerek nesneleşmiştir. Öyleyse çağımız insanı bir yanılısına içindedir. Özgür(imiş) gibi davranmada ve hatta hissetmededir. Varılan bu süreçte, doğadan kopan insanın teknoloji ile şekillenen küresel kapitalizmde tüketim nesnesine dönüştürümü sadece bedensel ve duygusal değil aynı zamanda zihinseldir.

İnsan, zihinsel bir köle olmaktan kurtulabilir. Bedensel köle olmaktan kurtulamadığı noktalar, onun zihinsel köle olmasına engel olmamalıdır. Zihinsel kölelik, günümüz insanının içinde bulunduğu koşulları değerlendirmek açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada üç farklı paradigmanın "köleleşmiş kişi"ye dair ortak algıları çeşitli başlıklar altında irdelenmiştir. Bu paradigmalardan ilki, kişiyi en hassas noktasından yakalayıp direncini kırarak, kendinden vazgeçemez bir hâle getiren otoriter güçlerdir. Bir diğeri ise insan zihninin ele geçirilerek kişiyi zihinsel bir köleye dönüştürmektir. Bu paradigmalardan sonuncusu nesnelere, kişinin öznesi hâline gelmesidir. Nesnelere yüklenen anlam, kişiliğin bir parçası olarak algılanmakta ve ona göre bir yaşam sürdürmektedir. Bütün bu durumlara, çalışma içerisinde değinilmiş ve kişilerde farkındalık oluşturma amaçlanmıştır.

2. ÖZGÜRLÜK NEDİR? ÖZGÜRLÜĞÜN KISA TARİHİ

İnsanın sonradan keşfettiği ve vazgeçemediği özgürlük, birçok düşünür tarafından farklı yorumlanmış ve tanımlanmıştır. Her tanım ilgili toplum ve döneme bağlı olarak farklı bir muhtevaya sahiptir. Günümüz dünyasında bile özgürlük kelimesine yüklenen anlamlar farklılık göstermektedir.

Türk Dil Kurumuna göre özgürlük şöyle tanımlanmıştır: “1. Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu, hürriyet” (www.sozluk.gov.tr, 2022).

Felsefi terminolojide özgürlük birçok açıdan anlamlandırılır. 1. Bağlı olmama; dışarıdan etkilenmemiş olma; engellenmemiş olma; zorlanmamış olma. 2. Her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi istencine, kendi yasasına, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi (seçme özgürlüğü). 3. İnsanın kendi istemesi, kendi istenci ile eylemde bulunabilme olanağı; insanın dıştan engellenmeden etki yapabilmesi (Cevizci, 1997, s. 537).

Aynı zamanda felsefede özgürlük, determinizm karşıtı; özgür irade fikrini içerir. Determinizm, sebep kavramının metafizik, kozmoloji, epistemoloji ve ahlâk bahislerini içine alacak şekilde bir zorunluluk fikri çerçevesinde yorumlanışından doğmuştur. Bu fikir, felsefe tarihi boyunca canlılığını korumuş en belirgin tartışma konularından biri olmuştur (Kutluer, 1994, s. 215). Olayları neden-sonuç ilişkisine göre açıklayan determinizme göre insan eylemlerinde özgür değildir. Her eylemin temelinde belli başlı nedenler vardır.

2.1. Düşünür ve Filozoflara Göre Özgürlük

İnsanlığın yaşamında yer edinmiş özgürlüğün ölçülü kuramsal hatları Sokrates öncesi dönemde oluşturulmuştur. Platon ile insanlara özgürlük fırsatı verilmeye başlanmıştır. Aristoteles, bu özgürlük anlayışını enformasyonla ilişkilendirmiş ve seçme hakkının böylelikle daha güçlü olacağını savunmuştur. Sonradan modernleşmiş felsefedeki özgürlük anlayışı Spinoza tarafından eleştirilir. Hume ile tekrardan oluşan özgürlük, Kant’ın düşün biliminde inkâr edilemez fakat kuramsal açıdan onunla ilgili bir yargıya varılamaz bir hâle döner ve sır yüklü bir aşamaya gelir. Marks’la beraber bütünüyle insanlar arası iletişim kurabilmeyi amaç güderek politikanın asıl hedefi hâline gelir (Adugit, 2013, s. 63-94).

Özgürlük, Albert Camus'a göre kişilerin sahip olduğu düşünce gücü ve fiili gerçekleştirebilme yetisi şeklinde peyda olur ve Sartre ile insanlığın var olma temelinde özgürlüğün yattığı kesin bir bilgi olarak kabul edilir (Camus, 2013).

Aristoteles'e göre özgürlük, tüm umumi şekliyle, kişinin seçebilme hakkına ulaşmış olmasıdır. Seçebilmek, istemeyerek veya başkasının baskısı altında olmadan kendi hür iradesiyle karar vermektir (Aristoteles, 2013).

Locke için özgürlüğün anlamı, insanın dış etkenlere maruz kalmadan kendi isteklerine göre eylemde bulunması olarak açıklanır. Bir başka şekliyle kişi, davranışlarına başka kişilerin etki etmemiş olması oranında erkindir. Yani bireyin baskılara maruz kalma oranı ne kadar azsa o kadar özgürdür. Özgür birey, kişinin hiçbir suretle dış etki ve güçlerin kendisine müdahale edebilme imkânı tanımadan kendi istek ve arzularına göre yön alabilendir (Locke, 2000).

Hayek'in özgürlük anlayışı, bireyin sadece kendi keyif ve isteğine göre hareket edebilmesidir. Kişilerin, başkalarının baskısı altında kalmadan kendini ifade edebilmesidir. F. August Von Hayek, aynı zamanda şahsi özgürlüğü kişinin başka hiç kimsenin isteğiyle karşı karşıya gelmeden bağımsızca eylemde bulunması olarak tanımlar. Ayrıca Hayek, bu tanımlamaların tümünün benzer anlama geldiğini savunur. Ona göre özgürlüğün birçok tanımı vardır fakat özgürlük tektir. Bu yüzden temelinde özgürlük hep aynıdır, sadece kullanıldığı durumlara göre değişkenlik gösterebilir. İç özgürlüğü de "kişinin hareketlerinde ani dürtülerden ya da koşullardan farklı olarak, kişinin buyruğu, mantığı ve geleceğe yönelik idealleri aracılığıyla yön bulması" olarak tanımlamıştır (Kurt, 2006).

Hegel'e göre özgürlük hem metaforik hem de reel olan efendi-köle diyalektiğindekiyle benzer olan karmaşayı başlatır. Bu karmaşık ikili beraberliğinde efendinin kölesine oranla daha güçlü oluşu, aynı zamanda her işte emek vermeyi köleye bıraktığı için bağımsızlığının yönü değişir. Böylece ona göre, bağımlı olan efendidir. Kölenin efendisinden çekinmesi, yaşamdan göçüp gitme tasası, kölenin içsel duyduğu endişelerden dolayı efendisinin tüm isteklerini gerçekleştirerek bir nevi özgürlüğünü elde ettiğini düşünür. Başka bir deyişle aklını elde etmiştir. Efendiler farklı efendilerle karşılaştığında kendilerinin bilincine varırlar. Köle de çalışarak emeğiyle öz bilincine kavuşur. Böylece bağımsızlık kavgası süreci başlar. Sahibi kölesinin kimliğini saptamazsa hürriyetini kaybeder. Değişik bir ifadeyle, "ben" diğer bir kişiyi bilemezse "öz bilinç" elde edemez. Şöyle de ifade edilebilir, "Bir ben ki biz, bir biz ki ben" (Hegel, 1986, s. 177).

Kişi eğer bir diğer kişi ile denk gelirse veya kimliğini saptarsa her ikisinin özgürlüğü kapışır. Bu nedenle sübjektif olan bu düşünce yapısını başlatan Hegel, finalde hükûmeti temsil eden objektif düşünce yapısını, mantıksal bir yapıyla devletle bütünleştirir. Kısaca şöyle söylenebilir ki Hegel çalışmalarına çift beni ele alarak koyulur. Bu yüzden ona göre kişi, “ben” kişiler arasındır. Hegel için, bireyin özerkliğinin temelinde olan, öbürünün yazgısında olan ile aynıdır. Böylece birey, eğer öbürü de özgürse özgürdür (Hegel, 1986, s. 179).

Hegel’e göre özgürlük ile öz varlık birleşiminde şu bağlam varsayılabılır: Öz benlik topluma ilişkin bir nosyondur. Bu yüzden bireyin özgür düşünebilmesi, sadece birbirini bilen bir toplumda muhtemeldir. Öz varlık, taraflarca bilinmeyle sağlanan bir durumdur. Birey olabilmek, kişinin başkaları tarafından bilinmesini mecburi kılar. Bireyler diğer bireyleri bilmezse, hiç kimse birey olarak tanımlanamaz. Her insanın eşit şekilde hür olmasından ötürü hakların da eşitliği kabul edilmelidir. Böylece pay, özgür istencin varoluşu anlamına gelir ve sahiplik, mukavele, adaletsizlik, kabahat ve bedel kuvvetleriyle belirir (Hegel, 1986, s. 182).

Marks’a göre güvenilir bir özgürlük kuramı, var olma imkânlarının yolunu bulmayı amaçlar. Bu yüzden Marks felsefesinin düşünce yapısında özgürlük kuramı için esas soru, bireyin kendini gerçekleştirmesinin nasıl bir manaya geldiği ve de bunun neden muhtemel sayıldığıdır. Kişinin kendini gerçekleştirmesinin nasıl bir anlama geldiği, özgürlüğün temel anlamıdır. Birey özündeki istek, kabiliyet ve maharetlerini objektifleştirmeyle kendini gerçekleştirdiği için özgürlük, içsel açıdan kişinin istek, kabiliyet ve maharetlerinden yararlanabilme ve ilerlemesiyle alakalıdır. Kişi, hâliyle bu imkânlarla ehil (sahip) olan ayrıca bunları değerlendirdiği, bunlardan faydalandığı miktarda beşerleşen bir varoluştur. Birey; istek, kabiliyet ve maharetlerinden yararlanabildikçe varlığını sürdürür fakat onlardan yararlandıkça da şahsına yaraşır dahası insancıl bir kâinatın imkânlarını var eder. Bu yüzden özgürlüğün oluşabilme şartları, bahsi geçen imkânların ilerlemesine bağlıdır (Marks, 1993, s. 145).

Adorno için özgürlük düşüncesi ferdiyetçiliğe tabiidir. Özgürlük kavramı; kişinin özgürlüğünü, mesuliyetini, otonomisini, doğal olarak fiilde bulunmasını ve şahsı için sonuca varmasını ifade eder. Bu nedenle sanat eserinin konusuyla kişinin özgürlüğü birbiriyle bağlantı içerisindedir (Adorno, 1944, s. 152).

Kuçuradi için özgürlük, eytişimsel (mantıklı) bir anlam izler. O, konuyla ilgili şu tanımını yapar: “Özgür olmak özgür olmadığını bilmek, itiraf etmek ve bunu kabullenmektir” (Kuçuradi, 2009, s. 27).

Yaşam tecrübelerine bakıldığında, şartlar ne olursa olsun, hayatımızın gereğinden çok hudutlarla çevrili olduğu münakaşa edilemez. Kuçuradi, özgürlüğü felsefi açıdan birçok şekilde ele almıştır. Fakat anlaşılması gereken ilk şey, nosyonsal farkları ayırt etme zorunluluğudur. Özgürlüğün birden çok manasının olduğunu savunmuştur.

Bu tanımların kendi aralarında bağlantıları olup ayrıca birbirleriyle yer değiştirmemeleri gerekmektedir. Bunlar; tür olarak insanın özgürlüğü, kişilerin özgürlüğü ya da etik özgürlük ve toplumsal özgürlük şeklindedir. Kuçuradi için özgürlük esasında “idea”dır (Kuçuradi, 2014, s. 1-2).

Özgürlük olgusu, felsefede geçmişten bu yana birçok düşünürü meşgul etmiştir. Kendisinin savunduğu fikir şöyledir: Özgürlük ile alakalı-alakasız çok sayıda şey dile getirilmiştir ki bu kavramla ilgilenmek isteyenler, tüm bu düşünce yapılarını işin içine koyarak olmuş bitmiş hesaplamak, tanımlanmış her söylemden fazla sayıda bilgi edinmek ve bu izleyeceği yolla çalışmalarına yardım edecek belirtileri edinmelidir. Felsefi açıdan, geçmişten bugüne birçok düşünür özgürlük ile ilgili fikirlerini dile getirmiş ve bu fikirlerin nasıl anlamlar taşıdığı üzerine münakaşalar yapmıştır.

Platon, *Devlet* isimli kitabında, özgürlük sorunsalına dolaylı yoldan atıfta bulunmuştur. Özgürlük kavramıyla ilgili fazla sayıda saptamalar yapmıştır. Bu tanımlamalara *Devlet* adlı eserinin onuncu cildinde yer vermiştir (Platon, 2002, s. 617).

Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi* isimli kitabında özgürlük sorunsalına çözümler aramış, farklı yollara başvurarak özgürlüğün altyapısını yeniden oluşturmayı hedeflemiştir (Kant, 1965, s. 409).

Nietzsche'ye göre özgürlük, bireyin kalabalıktan ayrılması, şöyle ki hakikatte bulunan kıymetli kararların oluş zemininden mahrum edildiğini bilerek onun haricine varmasıdır ve bu temel etaptır. Asıl olan mevzu, bu durum ancak özgürlüğe ulaştıktan sonra meydana gelebilmektedir (Kuçuradi, 2013, s. 94).

Özgürlük, birçok doktrine hızlı bir şekilde nosyon hâlinde katılmışsa da bunun öz manasının kişiler tarafından yeterli bir düzeyde olduğu dile getirilemez. Özgürlüğün kişilerin ilk gayesi veyahut bireyi hayvandan ayırt eden biricik nitelik sayıldığını onaylayanlar pek fazla değildir. Başka bir özgürlük şekli sayılan fikir özgürlüğü de kişinin fikirlerini ve düşüncelerini ifade edebilmesidir.

Aklından geçirdiği fikri arzuladığı an dile getirmesi durdurulan kişiyle, bedensel açıdan engellenerek istediği nesneyi istediği anda elde etmesi yasaklanan kişiler arasında hiçbir fark mevcut değildir. Bu suretle, kişinin mevcudiyetini sürdürme gayretiyle paralel süren özgürlük keşfi, kişilerle alakalı tüm fiil çeşitlerine özgüdür.

Bireyin fikir özgürlüğüne ehil olması, anlama yeteneğiyle donatılmış olmasına bağlıdır. Bu, nasıl muhakeme edeceğinin farkında olan, yargıya varan ya da yargıda bulunan bir düşüncenin var ettiği bir hâldir. Kişinin istediği durumu en elverişli hâliyle ayırt edebildiği manasına da gelir.

Bauman'a göre "birinin özgür olabilmesi için en az iki kişi gerekir." (Bauman, 2016, s. 18). Özgürlük dışı dönük bir yapıya, müşterek şartlarda simetrik olmayan bir yapıya tekabül eder. Aslında özgürlük, insanlar arası farkı yaratır, şöyle ki insanlar arası parçalanmayı kabul eder. İnsanlar, yalnızca mecburi buldukları yerlerden kopma isteği gösterebildiklerinde özgür sayılabilirler.

2.2. Sanatçının Yaratma Özgürlüğünü Elde Etmesi

Sanat, anlam açısından ilk erkinlik ve özgünlük ile tanımlanabilir. Sanatçıların oluşturma yeteneği, bir yandan kendi benliğini diğer yandan evrenselliği yaratır. Sanatçı, eserlerinde bazen yaşadığı çevreyi es geçmeyerek din olgusunu, bazen tüm insanlığı etkisi altına almış muharebeleri, bazen kendiliğinden oluşmuş yıkımları, bazen ise ruhsal ya da şahsi durumların etkilerini yansıtmıştır. Tarihten bu yana sanatçılar bilhassa da sanayi döneminden sonra bazı estetik algıları, örf ve kuralları yok sayıp sanatı, yeni kurulan toplumlara atfetmek için gayret sarf etmişlerdir.

Yontma Taş Devri'nde insanlar, yaşamdaki tüm biçimleri bir sanat yapıtı oluşturmak kaygısı taşımadan duvarlara kazınmıştır. Bu dönem mağara resimlerinin meydana geldiği bir çağdır. Paleolitik Çağ'da, mağarada bulunan tüm yüzeylerin araştırılması önem arz etmiştir. Mağaradaki yüzeyler üzerine kazınmış resimler, o çağın sanatıyla ilgili veriler elde edilmesini sağlamaktadır. O çağdaki kişiler, mağara duvarlarına kazındıkları eserlerde özgürlüğü de işlemiş kabul edilir (Yılmaz, 2021, s. 183).

Resim sanatının ilk emsalleri, Yontma Taş Devri'nin başından kalmıştır. Homo Sapiens'in rölyef figürlerinin dışında, kara kalemler ve natüralist eserleri Fransa'nın güneybatısı ve İspanya'nın kuzeyinde görülmüştür, bu yüzden bu bölge "Franco-Cantabrian" adıyla ifade edilmiştir. Mağara kazıntılarındaki hayvan figürleri, detaylara başvurulmadan, ayakları göstermek amacıyla, yalnız bir ayak ve portrede detaya girilmeden özgür bir şekilde çizilmiştir. Mesela, Paleolitik Çağ'da en bilinen mağara Fransa'daki Lascaux'tur. Bunun iç yüzeylerinde çok sayıda hayvan resimleri yer almıştır. Resmedilmiş hayvan şekilleri biçim kazandırılıp çizilmiştir. Yüzeylere bakıldığında çizilmiş resimlerin tam olarak ne olduğu fark edilmese de hayvan resimleri oldukları söylenebilir. Resmetme özgürlüğü, bu mağara resimlerinde açık bir şekilde kendini göstermektedir (Erdiren, 2021, s. 58).

Sanatçının bulunduğu coğrafi bölge ile sanatın özgür bir şekilde yaratılması arasında tarihten bu yana doğrudan bir ilişki vardır. Mesela, Orta Çağ'daki sanat yapıtları, çoğunlukla sanatçıları vazifelendiren dinî kurumlara ya da milletin düşünce yapısına göre şekillenmiştir.

Orta Çağ döneminde bir taraftan dinî söylem öteki taraftan siyasi baskı söz konusudur. Bu şartlarda hayatını sürdürmüş sanatçıların ve sahiplerinin hedefleri iç içe geçmiştir. Orta Çağ'ın bittiği fakat başka bir algının boy gösterdiği XVI. yüzyılın başından süregelen, bilhassa Rönesans çağında dahi bu tesirler başka şekilde ortaya çıkmıştır. Bazı sanatçılar şahsi bir şöhrete ulaşmışsa bile bunların en popüler olanları kimi zaman kabiliyetlerini; saray logoları, kıyafet, zırh yelege, kılıç gibi siyasi donatımlıkları dizayn için sarf etmek durumunda kalmışlardır. Bu donatımlıkları tasarlamak durumunda kalmış olmaları, özgürlüklerini engellemiştir. Maalesef geçmiş dönemlerde sanatçının özgür bir şekilde hareket edebildiği bir zamana şahitlik edilmemiştir. Sanatçılar, asgari düzeyde özgürlük alanına sahip olmuştur (Erdiren, 2021, s. 50).

Çağlar boyunca resim sanatının ilerlemesinde, yeni bir devinimin ortaya çıkmasında daima bir isyandan bahsetmek muhtemeldir. Dönemin koşulları açısından ressam, ideolojik ve siyasi düşünceleri nedeniyle farklı yönere yönelmişlerdir. Sanatçıların eserleri, çağa yön vermede ve ekinsel düşünceye varılması noktasında değer taşır. Çağdaşlaşma döneminde ressamın esere yönelik tutumu değişkenlik göstermiş ve sanayileşmenin yardımı ile konvansiyonel durumdan kurtulma hedeflenmiştir. Türlü sanat görüşleriyle beraber eserler, geçmişten bu yana birçok şekilde ortaya çıkmıştır. İnsanlar, farklı donanım alternatifleriyle birlikte değişik araç-gereçlerle yüzeylerde birçok eser oluşturmak için çaba sarf etmişlerdir (Erdiren, 2021, s. 10).

Sanat yaşanılmış tecrübeler neticesinde duygu ve düşüncelerimizi etkileyen, hislerimizi zenginleştiren ve bunları eyleme döken bir olgudur. Tarih boyunca, üstelik 19. yüzyıla dek sanat, bir araç olarak kullanılır. Platon'un söyleminde olduğu gibi "olan"ı yansıtmıştır veya Aristoteles'in söylemi olan "olabilir olanı" göstermiştir (Aristoteles, 2012, s. 11). Yeniden doğuş (Rönesans) çağında da sanat "ideal olan"ı aktarmaktadır. Şöyle ki sanat ilk olarak mevcut olan bir ideayı taklit etmek, ayna yansımadaki gibi, o ideayı aktarmak zorundadır. Platon, resim sanatının benzetme (taklit) yani ideaların bir taklidi olduğunu söyler (Platon, 2011, s. 344). Sanatın var olma sebebi ve fonksiyonu da ortada bulunan ideayı, tüm anlam ve formuyla aynı şekilde kişilere yansıtmaktır (Erdiren, 2021, s. 12).

3. KÖLELİK NEDİR? KÖLELİĞİN KISA TARİHİ

Kölelikle ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Kelimenin akıllara gelen ilk anlamının yanında başka anlamları da mevcuttur. Türk Dili Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğü'ne göre köle kelimesi "1. Savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelere zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasından satın alınan kimse, kul, esir. 2. Birinin emri altında bulunan, özgür olmayan kimse. 3. Herhangi bir şeye aşırı derecede bağlı olan kimse." anlamlarına gelmektedir (www.sozluk.gov.tr, 2022).

Köle kelimesinin kökeni belirsizdir. Nişanyan, Arapça köle anlamına gelen *gūlām*, Farsça piç manasındaki *kola* veya Türkçe *kul* kelimesinin sözcüğün kökenini oluşturabileceğinin belirtir. Diğer yandan kelime yük hayvanı anlamına gelen Türkçe *kölük* kelimesiyle de karşılaştırılmıştır. Türkçede ilk kullanım 15. yüzyılın sonlarında kaydedilmiştir. Meninski' nin Thesaurus eserinde de yer almaktadır. Köle kelimesi yerine Türkçede bazen kul, bende, halayık, esir ve kadın köle için de cariye veya odalık tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. Kölelik, yazılı tarihten daha eski olup çok farklı kültürde yer almıştır. Avcı-toplayıcı toplumlarda, kölelik için üretici rantı ile toplumsal tabakalaşmaya olan ihtiyaçtan dolayı köleliğin nadir olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın çok zengin kaynaklara sahip bölgelerde yaşayan avcı-toplayıcı halklarda (örneğin somon avcılığı yapan bazı Kızılderili halkları) yer almıştır. Yaklaşık 11.000 yıl önce meydana gelmiş tarım devrimiyle beraber kölelik yaygın bir kurum hâline gelmiştir (Nişanyan, 2022).

İlk yazılı kaynaklara göre kölelik, topluma yerleşmiş bir kurum olarak ele alınmıştır. Yaklaşık olarak MÖ 1760'da yazılmış Hammurabi Kanunları, bir kölenin kaçmasına yardım eden veya kaçak bir köleyi barındıran kişiler için ölüm cezasına hükmetmektedir. Antik Çağ medeniyetlerinin hemen hemen hepsinde kölelik var olmuştur. Köleler; borçların ödenememesi, bir suça ceza olarak, savaş esirleri, çocukların terk edilmesi veya kölelerin çocuklarının da köleleştirilmesi gibi farklı metotlar vasıtasıyla elde edilmiştir. Hammurabi Yasaları, MÖ 1760'lı yıllarda Mezopotamya'nın Babil bölgesinde meydana gelen, geçmişin ilklerinden ve en düzgün şekilde muhafaza edilmiş yazılı kanunları arasında yer alır. Bu devirde biriktirilen kanun derlemeleri içerisinde Ur kralı olan Ur-Nammu' nun kanun eseri (MÖ 2050), Eşnunna kanun eseri (MÖ 1930) ve de İsinli Lipit-İştar' ın kanun eseri (MÖ 1870) bulunur. Babil kralı olan Hammurabi' nin vermiş olduğu hükümler, Babil ülkesinin koruyucu tanrısı Marduk'a ithafen inşa edilmiş Esagalia Tapınağı'na konulmuş ve taş yüzeyine Akadca lehçesinde yazılmıştır. Kral, bu kanunları emreden güneş tanrısı Şamah'ın olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle kanunlar da tanrı emri olarak kabul

edilmiştir. Arkeolog Jean Vincent Scheil'in 1901 yılında Susa, Elam'da (Huzistan, İran) keşfettiği ve Fransa'ya taşıdığı Hammurabi Yasaları'nın yazılmış olduğu stel, Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir. Ortalama iki metre boyutunda silindir şeklindeki bir taşın yüzeyine çivi yazısı ile yazılmış kanunlar tam olarak 282 maddedir fakat bu maddelerin 33'ü (madde 66-99) günümüzde okunamaz hâldedir (Saygılı, 2015, s. 1-22).

Resim 1, Kral Hammurabi Güneş Tanrısı Şamaş'ın Tahtının Önünde

3.1. Aristoteles'in Kölelik ile İlgili Görüşleri

Vücutlarının yararlanılmasından başka bir özelliği olmayan ve de kendilerinden iyi bir şey beklenmeyecek kişiler doğumdan itibaren köle sayılır. Yani “doğadan köle” diye adlandırır. Doğadan köleler öbür insanlara bağımlı olan, böylece fikir yürütebilme, düşünebilme yeteneğinden kavrayacak derecede pay alan, fakat kendisine sahip olunacak şekilde pay almayan kişilerdir. Aristo, *Politika* adlı kitabında köleliği normalleştirmeye ve yasal kabulünü kanıtlamaya yeltenmiştir. Kendisine göre, sahibinin köle üzerindeki hakkı şarttır. Bazı kişiler, kendilerini başka insanların aklıyla yönetebilmeye elverecek kadar akla sahiptirler. Kölenin gücü ile sahibinin akli bir araya gelince iki taraf için de faydalı neticeler doğar. Aristo'nun böyle düşünmesi, Eski Yunan kölelerinin hemen hemen hepsinin vahşi olmasından meydana gelmektedir. Aristo, kişileri doğumdan itibaren özgür ve köle diye iki gruba ayırır ve köleleri canlı birer makine, ruh sahibi nesne olarak tasvir eder. Yine kendisinin savunduğu şey, kişilerin mülk kazanımlarının kâfi olmadığıdır. Mülklerini işletecek ve onlardan kazanım sağlayacak canlılara, dolayısıyla kölelere gereksinim duyulur. Aynı zamanda üst mertebelerin bilim, siyaset ve sanatla ilgilenmelerini sağlamak için de kölelere ihtiyaç vardır. Ayrıca, doğada üst sayılan varlıkların alt seviyede olan varlıkları yönetmeye ve onlara talimat vermeye hakları bulunur. Bu yüzden Aristo kölelik müessesinin insanlara fayda sağladığını düşündüğü için bu durumu makul görür (Aristo, 2013, s. 200-214).

3.2. Dinlere Göre Kölelik

İslamiyete göre, Allah'ın en mükemmel biçimde var ettiği ve dile getirdiği insan, diğer varlıklardan daha alt mertebelere düşmesine neden olan eylemleri meydana getirmekten imtina etmemiştir. İnsan soyunun eski çağlardan bu yana yaptığı zulümlerin, muhtemeldir ki en çirkini, insanların kendi cinsini bütün eşit haklarından yoksun bırakacak biçimde oluşturduğu kölelik kurumudur. Müslümanlığın hüküm sürdüğü yerlerde köleliğin onaylanmış ve 19. yy yarısına değin sürmüş olması, İslamiyetin kölelik ile ilgili düşüncelerinin gerektiği kadar öğrenilmediğini gösterir. Müslümanlıktaki bazı uygulamalar, bilim insanları tarafından eleştirilmiştir. İslamiyetten önce de var olan köleliği, İslamiyet ortaya çıkarmamıştır. İnsanların birbirine hükmetmesi, vahyin özüne ters düştüğü için Kur'an-ı Kerim ve uygulayıcısı olan Hz. Muhammed, köleliğin zamanla ortadan kalkmasına yönelik tedbirler almıştır. Kölelik tasvip edilmemiş, hürriyet alanı genişletilmiştir (Güngör, 2005, s. 251).

Müslümanlık yasası, özgür kişilerin tutsak ya da istikraz edilerek köle sayılmasını muhakkak yasaklamıştır. Yalnızca savaş tutsaklarının; kefaretilerle kurtulma,

yer değişikliği gibi sözleşme hâllerine karşı çıkmamaları durumunda, köle sayılmalarına müsaade eder ancak bu durumu vazife saymaz. Tam tersine, bu durumu tercih edilecek en son yol olarak kabul eder.

Hristiyanlıkta kölelik, Hristiyanlığın on iki azizinden biri olan St. Paul'un öğretilerinde "Ne kölelik ne de özgürlük vardır, herkes Chris Jesus'un (Tanrı'nın) önünde eşittir." sözleriyle ifade edilir. Başka bir bölümde ise Hz. İsa'nın öğretilerine karşı çıkan ve Tevrat'ın ve bu kitap adına hüküm süren örgütlü dinin yaşadığı dünyanın egemen gerçeklerini meşrulaştıran "Sahibinize riayet edin, boyunsunun." tavsiyesi yer almaktadır. Bu tarz zıt durumlar, İncil'in farklı çeşitlerinde mevcuttur. Bu durum, İncil'i yazan kişilerin ya örgütlenmiş din temsilcileri ya da örgütlü dinin tesirini üzerinden atamamış kişilerden oluştuğunu göstermektedir. Kişileri taşıyarak öldürmeyi kabul etmeyen tek kitabın İncil olduğu söylenmektedir. Jesus'un (Hz. İsa), kişilerin sömürüsüne ve köle olarak barındırılmasına, insanların güçlülük ve önderlik isteklerine karşı oluşu çok açıktır: "...İnsan insana hizmet etmek için gelmedi. İçinizde eğer kim önder olmak isterse, o sizin köleniz olacak". Buradan anlaşılacağı üzere, İncil'de Hz. İsa'nın düşüncelerine uymayan birçok açıklamalarla karşılaşılır. Hz. İsa, inanmanız ve tapmanız gereken tek bir kişi olduğunu ve onun da Tanrı olduğunu dile getirir. Bu da köleliğe karşı olduğunu gösterir. Fakat Hz. İsa adıyla bilinen örgütlenmiş din müesseselerinin, kölelik uygulamalarına sessiz kalıp gitgide kölelik olgusunu meşrulaştırdıkları bilinmektedir (Erdoğan, 2018, s. 1-27).

Yahudilikte kölelik olgusuna kutsal kitap Tevrat'ta yer verilmiştir. Tevrat'ın ilgili bölümlerinde insan yaratılışından bahsedilirken, kölelik olgusunu ve kölelerin acı çekmesine değinilir. Kadın ve erkeğin yaratılışında, erkeğin kadın üzerinde hüküm sürebildiğini meşrulaştırmıştır. Tanrı, erkeği kendinden bir parça olarak, kadını da erkeğin bir yansıması olarak yaratmıştır. Bu da erkeğin kadına göre üstün olduğunun en önemli göstergelerinden biridir. Yaratılma şekillerinden de anlaşılabilineceği gibi Tanrı yalnızca insanı yaratmamış, onunla birlikte eşitsizliği ve kölelik olgusunu da yaratmıştır. Yahudilikte kölelik ile ilgili yaptırımlar da mevcuttur. Köle kişinin en fazla altı sene tutulabileceği ve bu süre sona erdikten sonra özgürlüğüne kavuşabileceği belirtilmektedir. Fakat kölenin, sahibi tarafından evlendirilip çocuk sahibi olması durumunda, gideceği zaman eşi ve çocuklarını götürmeyeceği şartlanmıştır. Bir başka husus da sahibin, eğer kölesinin gözlerini oymuş veya dişini kırıp zarar vermişse kölesine izin verip serbest bırakabileceğidir (Erdoğan, 2018, s. 1-27).

3.3. Önceki Medeniyetlerin Hukuk Sisteminde Kölelik

Bütün eski medeniyetlerin adalet yapıları araştırıldığında kölelik müessesinin tümünde bulunduğu göze çarpmaktadır. Sosyal ve iktisadi bünyeleri değişik olan bu hükümetlerde köleliğin hukuksal olarak var olduğu görülmektedir. Kölelik kurumu, bu uygarlıkların her birinde benzer şekillerde düzenlenmiştir. Köleler bir nesne olarak yorumlanmış ve kendilerine eşit haklar verilmemiştir. Bunun yanında, onlara bazı kısmi haklar da tanınmıştır. Köleler, işledikleri kabahatler için farklı yaptırımlara tabi tutulmuştur. Süregelen savaşlar ve kölelikten öteden beri yararlanılması, köleliği bu medeniyetlerde mecburi kılmıştır. Köleler, pek çok devlette sınıfsız insan olarak kabul edilmiş ve zulüm sayılacak davranış biçimlerine tahammül ederek hayatlarına devam etmişlerdir. İnsan hakları içeriğine uymayan ve kişilerin onurunu zedeleyen kölelik müessesesi, her çağda olduğu gibi bugün de Asya, Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde bütün acımasızlığı ile (kanun dışı bir şekilde) sürdürülmektedir (Bozkurt, 1981, s. 65-103).

Günümüzde bazı toplumlarda köleliğe soy farkı biçiminde rastlanırken, bazı toplumlarda ise kadın ve çocukların birtakım iş yerlerinde kullanmanın ötesinde, bedenen sömürülmesi şeklinde görünür. Beslemelik adı altında yetiştirilen çalıştırma biçimleri de günümüzün kölelik anlayışının bir şeklidir. Bir başka açıdan bakıldığında çağımızda fuhuş veya dilencilik yaptırılan yaklaşık üç milyon çocuğun var olduğu bilinmektedir. Asya kıtasında on binlerce çocuk, tüm sene yüklü işlerde çalıştırılmak amacıyla para karşılığında verilmektedirler. 1982 yılında, Birleşmiş Milletlerin Asya ve Pasifik Bölgeleri İktisadi ve Toplumsal İnceleme Kurulunun Bangkok'ta (Tayland) açıklanmış senelik raporunda, Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde büyük kısmı altı yaşından küçük olmak üzere on binlerce çocuğun istihdam edilmek için yıl boyu veya yaşam boyu mukavelelerle satıldıkları yazılmıştır. Raporunda, çocukların sağlık şartlarından ırak, minimum kazançla ve tüm günün yarısını kapsayacak biçimde çalıştırıldıkları belirtilmiştir. Hindistan ve Tayland bölgelerinde ise çeşitli örgütler tarafından görevlendirilen on yaşından küçük çocukların sanayi kuruluşlarında köle biçiminde istihdam edildikleri veya kötürüm edilerek dilencilığe maruz bırakıldıkları, başka bölgelerde ise aynı yaştaki çocukların fuhşa itildikleri hakikatleri neredeyse her zaman tüm medyada yer bulmaktadır. Afrika ve Güney Amerika'nın belirli yerlerinde köle alım satımının halen yapıldığı Birleşmiş Milletler aracılığıyla onaylanmaktadır. Birleşmiş Milletler yıllar evvel köleliği andıran yapıları durdurmayı görüşülecek konular arasına koymuş fakat henüz mutlak bir neticeye varamamıştır (Bozkurt, 1981, s. 65-103).

3.4. Kölelikten Filozofluğa Epiktetos

Hierapolis şehrinde köle bir anneden köle olarak doğan Epiktetos (M.S. 50-M.S. 135) yaşamı boyunca satılmış ve belirli belirsiz birçok bölgeye sürüklenmiş bir filozoftur. MS 50 senesinde Roma'nın Frigya Bölgesi'nde Hierapolis kentinde hayata gözlerini açtığı tahmin edilmektedir. Asıl adı ile ilgili net bir bilgi yoktur. Epiktetos (ἐπίκτητος) ona verilmiş asıl adı değildir. İsminin anlamı ise Yunanca "ulaşmak, zafer kazanmak" demektir. Yüksek ihtimalle özgürlüğünü kazandığı için kendisine bu takma ad verilmiştir. Yaşamının ilk senelerini Roma'da, diğer bölümünü ise Nicopolis (Yunanistan) bölgesinde sürdürmüştür. Roma'dayken Epaphroditos aracılığıyla sahiplenilmiş ve tüm delikanlılık çağında kendisine kölelik yapmıştır. Oradayken İmparator Nero'nun yazmanlığını üstlenmiş ve müteakiben serbest bırakılmış bir tutsaktır. Azat edilince Epaphroditos Roma'da varlıklı ve saygın biri olarak nam almıştır (Toprak, 1999, s. 74).

Epaphroditos kendisine hizmet etmesi için Epiktetos'u alır. Epiktetos sahibine kölelik yaptığı süreçte stoacı bilge olan Musoninus Rufus'tan felsefe eğitimi almaya başlar. Edindiği bu dersler kendisini saygın bir kişi yapar. İlk Hristiyanlık çağı edebî bilimcilerinden Aziz Origenes için Epiktetos'un bacağına incitilerek engelli biri hâline getirilmiştir. Epiktetos da "alın yazgısını kabul etme" (Lat. Amor fati) fikrine inancından ötürü bu olayı umursamamıştır. MS 68 yılında İmparator Nero'nun ölümü dolayısıyla özgür kalmıştır. Roma'da hür olduğu bu süreçte felsefe eğitimi vermeye başlamıştır (Toprak, 1999, s. 81).

Epiktetos'un en iyi talebesi, Nicomedia'da (İzmit) doğmuş olan Lucias Flavius Arrianus adında bir gençtir. Filozof Epiktetos hiçbir kaydedilmiş yapıt teslim etmemiş olduğundan ötürü talebesi Arrian, filozofun ilke ve idealarına *Epiktetos, Düşünceler ve Söylevler* adlı eserinde yer vermiştir. Arrian, Epiktetos için "İnanılmaz hitabet yeteneği olan biridir ve aksi tarafta bulunan insanın sezinlemesini arzuladığı hisleri istediği şekilde sezdirebilirdi." sözlerini sarf etmiştir. MS 93'te bir imparator olan Domitian tüm bilgeleri ülkesinden kovunca Epiktetos'ta Nicopolis (Niğbolu) taraflarına yerleşerek felsefi eğitim veren bir mektep oluşturmuştur. Yaşamının sonlarına yol alırken İmparator Hadrian'a müşavirlik etmiş, yaklaşık MS 135 civarlarında hayata gözlerini yummuştur. Stoacı felsefe düşüncesine göre yaşamı önemsiz bir şekilde yaşamış ve yok denecek kadar az maddiyatla hayatını sürdürmüştür. Tüm yaşamını tek başına idame ettiren Epiktetos son yıllarda ölmek için sayılı günleri olan bir kız sübyanı manevi kızı olarak yanına almıştır. Ölümünden sonra filozof Epiktetos'a tutku ile bağlı olan varlıklı

bir kişi 3000 drahmi vererek Epiktetos'un kullanmış olduğu kandili satın almıştır (Toprak, 1999, s. 98).

3.4.1. Epiktetos'un Görüş ve Söylemleri

Epiktetos'un görüş ve söylemlerini talebesi olan Arrianus yazmıştır. Dört kısım şeklinde bugüne ulaşan bu kitaplarda Epiktetos'un en esaslı düşünceleri bulunmaktadır.

Bu düşüncelerin bazıları şu şekildedir:

- Alışkanlıklar zıt alışkanlıklarla önlenir.
- Bana "Ben sana zarar verebilirim, tekme atabilirim." dersin bil ki insana değil, eşek ve ata uygun bir özellikle övünüyorsun.
- Bir düğünde nasıl yemek yeneceğini anlatma. Ama nasıl yenmesi gerekirse öyle ye!
- Bir insan kendisinin efendisi değilse o kişi özgür değildir.
- Bir insanın bildiğini zannettiği bir şeyi, öğrenmesi imkânsızdır.
- Bir ölünün ağırlığını taşıyan kırılğan bir ruhsun sen.
- Eğer kendinizi geliştirmek istiyorsanız başkalarının sizin aptal ya da deli olduğunu düşünmelerine aldırmayacaksınız.
- Eğer öküzlerle domuzlar konuşabilseydi, yemden başka şey düşünenlerle alay ederlerdi.
- Evvela daimî surette sükûtu muhafaza et; yahut ancak faydalı olanı, az kelime ile söyle.
- Hatırla ki uzun yahut kısa bir tiyatro oyununda müellifin sana verdiği rolü oynayacak bir aktörsün. Eğer senin bir dilenci rolünü oynamanı münasip görmüşse elinden geldiği kadar iyi oynaman lâzımdır. Eğer bir topalın yahut bir prens veya ayak takımından birinin rolünü oynamanı muvafık görmüşse yine başka türlü davranacak değilsin! Zira verilen rolü iyi oynamak sana düşer lâkin rolü seçmek başkasına aittir.
- İlk önce kendine ne olacağını sor, sonra ne yapmak gerekiyorsa yap.
- Mutluluğa giden tek yol vardır. Bu, irademizin dışındaki şeyler yüzünden kaygılanmayı bırakmaktır.
- Nasıl oluyor da tartışmalarda ve kavgalarda kültürsüzler sizden daha güçlü oluyorlar ve sizi susmaya zorluyorlar? Çünkü onlar yanlış görüşlerine kuvvetle inanmışlardır. Siz ise kendi görüşlerinizin özüne sıkıca bağlı değilsiniz. Sizin sözleriniz yürekten gelmiyor, dudaklarda doğuyor. İşte bunun için cılız ve ölüdürler. Bu prensiplerinizi anlattığımız o aşağılık seçkinliği, halkın kahkahasına uğratıyor ve kendileri de balmumu gibi güneşte eriyorlar. Bunun için, balmumundan inançlarımız oldukça güneşe yaklaşamazsınız.

- Nasıl saat günün bir parçasıysa ben de öylece bütünün bir parçasıyım. Saat gelir geçer, ben de gelir geçerim. Görevim, elimde olanı yapmak ve üst yanına kulak asmamaktır. Deniz yolculuğuna çıkarken gemiyi, kaptanı ve mevsimi seçerim. Bu benim işimdir. Yolda bir fırtına koparsa asla umursamam. Bu benim işim değildir. Kaptanı seçmek benim elimdedir, fırtınayla uğraşmaksa kaptanın elindedir. Bilgelik, bizim olanı ve olmayanı bilmek ve ona göre davranmaktır.

- Oynaşan şu köpek yavrularını görüyorsun. Birbirleriyle gerçekten dost gibi görünüyorlar. Küçük bir kemik at, o zaman gerçeği göreceksin. Kardeşlerin, babaların ve çocukların dostlukları işte böyledir. Ele geçirilmesi gereken bir servet, bir tarla ya da bir metres ortaya çıksın; ne baba, ne kardeş, ne çocuk kalır.

- Öfkelenmek ve sızlanmak ahlaka aykırıdır.

- Ölüm daima gözünüzün önünde olsun, o zaman asla adi endişelere düşmezsiniz ve hiçbir şeyi fazla hırsıyla arzu etmezsiniz.

- Sadece eğitilmiş olanlar özgürdür.

- Senden alınan şeylere karşı, senden alınamayacak olanları koysana! Bu, senin iradendir. İradenin hürriyetine ise Jüpiter bile müdahale edemez. İşte asıl özgürlük budur.

- Senin huzursuzluğun başkalarıyla değil, kendi kendinle bağdaşmadığın içindir.

- Yarım bambaşka bir insan olacağım diyorsun. Niçin bugünden başlamıyorsun? (Çuhadar, 2011, s. 115).

Yukarıdaki görüş ve söylemler gözden geçirildiğinde Epiktetos'un stoacı felsefeye bağlı olanlara ümit, istek ve kaygılarının kendilerini huzursuzluğa sürüklediğini ve bundan ötürü mesut olabilmek uğruna çekingen durmalarını önermektedir.

3.4.2. Epiktetos ile İlgili Değerlendirmeler

Yaşamdaki en değerli amaç özgürlüktür. İnsanın korku ve tutkuları, onun özgürce düşünmesine ve davranmasına engel olur. İçinde bulunulan şartlar, kişinin özünün farkına varmasına müsaade etmez. Epiktetos, dış dünyayı değil iç dünyayı öne çıkarır ve mutluluğun orada mevcut olduğunu belirtir.

Özgürlük her istenileni yapma hakkı ya da becerisi değildir. Özgürlük, kişinin gücünün sınırlarını ve tanrısal iradenin sınırlarını anladıktan sonra başlar. Yaşamın şartları öğrenilir ve onlarla birlikteliğin zorunluluğu kabul edilir. Epiktetos, olayları değil olaylara bakış açısını ön plana çıkarır. Ölüm ya da acı, kişiyi endişeye sevk keder.

Aslında bu endişeler kabullenilmeli ve bunlarla mücadele edilmelidir. İnsanlar bu mücadelede özgür iradelerini kullanmalıdır.

Ani ve mantıksız bir duyguyla başkalarını suçlamanın yanlış olduğu bilinmeli ve bu doğrultuda davranılmalıdır. Kişisel bağımlılıklar, insanın kendini keşfetmesini engellemekte ve kişiyi dışa bağımlı hâle getirmektedir. Kişisel erdem, başka insanların bireye olan saygısında bulunamaz. Mükemmel kişilerle arkadaşlık kurarak buna erişilmez. Başkalarının mükemmelliği, kişiye bir şey katmaz.

Epiktetos'a göre huzurlu olmak mutlu bir hayatın kapılarını aralar. İnsan zaaflarını bilmeli ve bunları kontrol etmelidir. Aynı şekilde isteklerin cazibesine takılıp sürüklenmek yerine onlara mantıklı ortam hazırlayarak yaşanmalıdır. Eğer özgürlük aranıyorsa başka bir şeyin ardından gidilmemeli, bir başkasına bağlı tüm durumlardan uzak durulmalıdır. Aksi takdirde kişi, daima yardıma muhtaç bir tutsak şeklinde yaşar.

3.5. Siyahi Bir Köle Olarak Doğan Kadın: Sarah Baarthman

Sarah Baarthman'ın yaşamı boyunca ve sonrasında başına gelenler, insanlık tarihin en vahşi ve hazin olaylardan biri olarak kabul edilebilir. Fransız Devrimi ile aynı senede, 1789 yılında Güney Afrika Bölgesi'nde doğan Sarah Baartman'ın (Saartje Baartman) yaşadığı feci durumlar, insanlığın düştüğü trajik durumu örneklemektedir. Onun tek suçu, Güney Afrika uyruğundan gelmesi ve orantısız kalçalara bir de kocaman bir cinsel organa sahip olmasıdır. Fark edilmesiyle Avrupa'ya kaçırılıp bedeninin gözler önüne serilmiş ve kendisine işkenceler yapılmıştır (en.wikipedia.org, 2022).

Sarah'nın ölümünden sonra bile vücudu sergilenmeye devam edilmiştir. Bu durum, coğrafi bölge ve anatomik yapının yazgı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

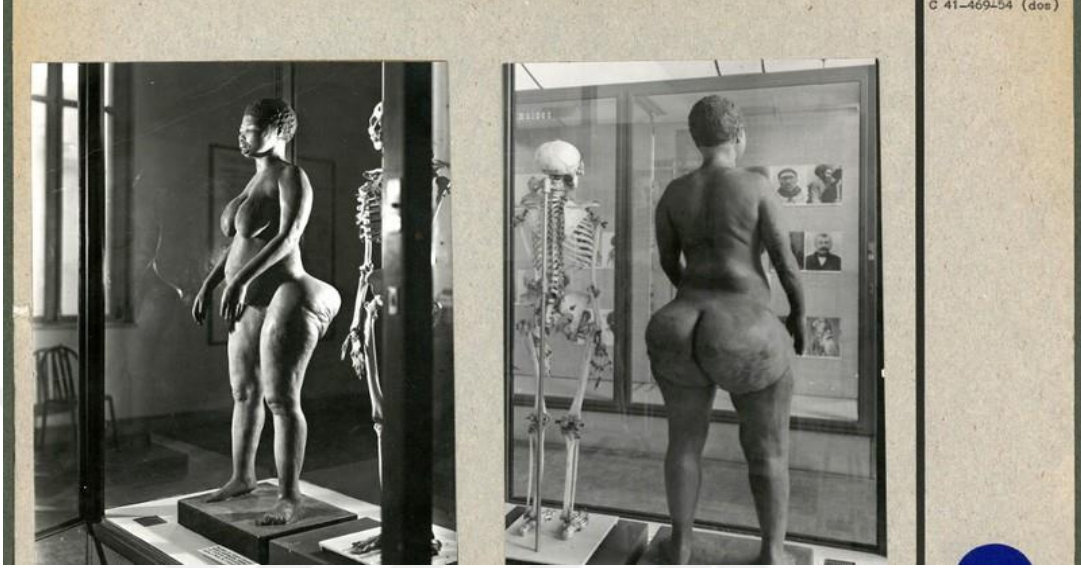
Resim 2, Sarah Baartman, Musee I Homme, 1815, Paris

Sarah Baartman, 1789 yılında Güney Afrika'nın Gamtoos Nehri yakınında hayata gözlerini açar. O bölgenin ilk yerli insanları olan Khoikhoi milletinin bir alt sınıfı olan Griqua uyuğundandır. Sarah daha iki yaşındayken annesi hayatını kaybeder. Babası da İngiliz ve Hollandalıların koloni savaşında karıştığı bir kavga esnasında ölür. Willem Cezar adında siyahi bir tüccar onu satın alarak yaşadığı çiftlikte köle olarak çalıştırır. Çiftlik evinde tutsak bir hizmetçi olarak iş gören Sarah Baartman, doktorluk yapan İngiliz asker William Dunlop aracılığıyla keşfedilir. Sarah orantısız kalçalara, normal ölçülerden daha iri ve sarkmış bir cinsel organa sahiptir. Onu fark eden asker Sarah'ı Londra'ya götürür. Onu orada sergilemenin Avrupalıların dikkatini çekeceğini düşünür. Dunlop, siyahi köleye birçok söz verir. Kendisine tıp biliminde inceleme mevzusu olup, varlıklı ve meşhur biri olacağını teminatını vererek Sarah'ı oyuna getirir. Öncelikle Dunlop'un dile getirdiği gibi hakikaten tıp uzmanları aracılığıyla bilim konusu olur fakat az bir süre geçmeden sirklerde gözler önüne serilir ve insanların küfür ve sarkıntılıklarıyla karşı karşıya kalır. Sarah 1810 senesinde Londra Piccadilly'de müzayede ve gösteri yerlerinde teşhir edilir. Avrupa halkının dikkatini çekmeyi başaran bedeni, esasında uyuğunun fiziksel yapısından gelir. Afrikalı birçok kadın, geniş kalçalara ve iri cinsel organa sahiptir. Sarah'a vücuduna saran sıkı ve dekolteli giysiler giydirilip, bolca makyajlar yapılır ve müstehcen danslar ettirilir. Seyredenlerin küçük düşürücü lafları ve sarkıntılıkları refakatinde teşhir edilen siyahi köle, 1810-1814 seneleri arasında Londra'daki hayatını bu şekilde sürdürür. Sarah, Avrupa'da "Hottentot Venüsü" lakabıyla üne kavuşur. Kendisi şehvetin ve cinselliğin simgesi hâline gelmiş "Venüs"e (Afrodit) benzetilmektedir. Onun adına bahisler düzenlenir, oyunlar yazılır ve karakalemle vücudu resmedilir. "The Hottentot Venus" veya "Hatredto French Women" isimli tiyatro oyunu, Avrupa yöresine özgü sahnelenen, ırkçılığın yapıldığı, algı yönetiminin ve seks sahnelerinin sergilendiği bir dramadır. Kadın, yaşadığı tüm hor görülme ve hakaretlerle baş edebilmek için alkolik olur. Bedeninin teşhiri yetmezmiş gibi aynı zamanda cinsel obje olarak beyaz adamlara para karşılığında verilir. Son yıllarında bir kafeste gergedan ile birlikte teşhir edilir ve sahibinin komutlarına uyarak tüm aşağılanma biçimlerini yaşar. 1815 senesinde, alkol bağımlılığı dolayısıyla henüz 26 yaşındayken hayata gözlerini kapar (en.wikipedia.org, 2022).

3.5.1. Ölü Bedenin Sergilenmesi

Sarah Baartman genç yaşta yaşama veda ettiğinde, tüm dünya ona yapılmış barbarlıklara tanık olmuştur. Sağken vücudundan maddi kazanç elde edildiği yetmezmiş gibi bir de cansız vücudundan da kazanç sağlanmıştır. Vefatından çok kısa bir zaman sonra, Napolyon'un hekimi doğa bilimcisi George Cuvier, ölü vücudun üzerinde

araştırma yapmak için onu parçalara ayırır. Siyahi kölenin beyni ve cinsel organı bedeninden ayrılarak Paris'te bulunan Musee I'Homme'da teşhir edilmeye götürülür. Geri kalan kısımların içine dolum yapılarak tekrar sergilenmeye bırakılır. Sarah, günümüzde çoğu toplum açısından ırkçılık ve de siyahilerin madde sayılmasının bir simgesidir (www.1000kitap.com, 2022).

Resim 3, Sarah Baartman, Ölü Bedenin Sergilenmesi, 1815

4. ZİHİNSEL KÖLELİKTEN KURTULABİLME

Doğada her canlı dünyaya gelirken bütünüyle özgür bir şekilde hayata başlar. Dolayısıyla oluşumun özünde, özgürlük olduğu söylenebilir. Her insan doğarken özgürdür. Ancak onu köleleştiren, yine bir başka insandır. Varılan süreçte doğadan kopan, yabancılaşan, yalnızlaşan insanın hayatında teknoloji, giderek daha çok yer edinmeye başlamıştır. Bu durum, büyüyen kapitalizm ile birleşince insan, hayatının öznesi olmaktan uzaklaşmıştır. Bir nesne olarak yaşayan insan, farkında olmadan zihinsel köleliğe doğru evrilmektedir. Zihinsel kölelik, günümüz insanının durumunu niteler bir ifade olarak değerlendirilir. Bu düşünce, alışlagelmiş görüşlere göre ilk bakışta hatalı gibi görünebilir. Lakin insanların pek farkında olmadığı bu durum, onların istediği hayatı yaşamasına engel olmaktadır.

4.1. Modern Kölelik

Enformasyon çağı; tarihselci, kaçınılmaz, gelişmeci, doğal, teslim olunması ya da oldurulması gereken bir süreç/çağ olarak gösterilmektedir. Bu çağla beraber enformasyon ve bilişim teknolojilerinin imkânlarıyla, insan emeğine bağımlılığın sona ereceği belirtilmektedir. Aynı şekilde insanın karar verme gücünün kendisinde değil onu çevreleyen iktidar değerlerinin nesneleştirebilme gücünde olduğu da unutulmamalıdır.

Gitgide hayatın öznesi olma hakkının son bulduğu bu süreçte insanlar (Adorno, 1944, s. 152); küresel-teknolojik gelişmeler karşısında yalnızlaşan, kendine, topluma ve doğaya yabancılaşan birey özne olma özelliğini yitirerek nesneleşmedir. Şu hâlde çağımız insanı bir yanılsama içindedir. Özne(ymiş) gibi davranmada hatta hissetmededir. Varılan bu süreçte doğadan kopan insanın teknoloji ile şekillenen küresel kapitalizmde tüketim nesnesine dönüşümü yalnızca bilişsel ve hissel değil aynı zamanda bedenseldir.

Çağın sisteminin insanları atomize etmesi, birbirlerinden uzaklaştırması, farkındalığı engellemesi, örgütlülüğe ilişkin inançları kırması, iradeyi ortadan kaldırması gibi eylemler, birey ve özgür olduklarını unutan insanlar ortaya çıkarmıştır. Ayrıca birçok teknolojik alet ile kendi özünden kopan kişi, ümitsizliğe düşmüş ve tutsak olmuştur. Makineleştirilmeye ve nesneleştirilmeye çalışılan insanın mevcut durumu hatırlaması, bu çekişmenin başlangıcı ve en mühim basamağı olacaktır.

Resim 4, Bircan Ülkaç, Tutsaklık, Deneysel Sanat, 2021

Bu eser (Resim 4), denetim güçlerinin insan bedenine kadar müdahale edebilme nüfuzlarının olduğunu temsil etmektedir. Eser, tutsaklığı izleyicisine sunarken, denetim güçlerine de atıfta bulunmaktadır. İnsanları ele geçirmiş ve kendi boyunduruğu altında fütursuzca istediği şekle sokabilen otoriter güçlerin varlığını izleyicilerine fark ettirmeyi amaçlamıştır.

Engellenen toplumun hem bedensel hem de duygusal bir travmayla baş başa kaldığı söylenebilir. Dünya tarihi boyunca yaşanmış tutsaklıklarla, kişiler sınırlanmış ve özgürlükleri engellenmiştir. Bu çalışmanın, birçok yaşanmışlık hâlini somutlaştırarak temsil ettiği söylenebilir. Çalışma, tek bir nesneyi kapsıyor olmasına rağmen,

bireysellikten çıkıp toplumsal bir bütünlüğe ulaşmaktadır. Denetim güçlerinin kişileri dönüştürmesini kabullenmek değil, toplumun durumu fark edip düzeni değiştirmesi gerekmektedir. Özgürlüğüne kavuşabilmek için diğerlerinin hürriyetini önceleyen, insanların mesuliyetini üstlenen, tercih edebilme özgürlüğünü elde etmiş kişiler; toplumun daha üst mertebeye ulaşmasını sağlayacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi günümüz insanı, özne(ymiş) gibi davranmada ve öyle hissetmededir. Bu sürecin ilk adımı eğitimde kendini gösterir. Lev Tolstoy, “Eğitim bir kişinin öteki kişiye zorla, şiddet yoluyla etki etmesidir.” der. Çocukları “istenilen”, “arzu edilen” insanlar olarak yetiştirebilmek ya da yetişkin “asosyal” kişileri işe yarar yurttaşlara dönüştürebilmek için günümüzde ilgili bilim insanları, olabildiğince ince, zekice hazırlanmış, baskı ve tahakküm yöntemleri katarıp durmaktadır. Eğitim yerleşik çizgiden ve bildik normdan uzaklaşmaları genelle bütünleştirmeyi, onları tekrardan doğru yola getirmeyi, muhalif ve anlaşılmaz davranışları törpülenmeyi, ötekilerle aynılaşmayı sağlamıştır. Bireyin nesneleşme süreci hız kazanmıştır (Moulin,2018, s. 134).

Foucault özne kavramını suje olarak, itaat etmeye dâhil olan manasında dile getirmektedir. Bu itaat etme iki biçimde eyleme geçmektedir. Birincisi kontrolcü ve özerk olmayan biçimde diğerlerine bağımlı olarak, ikincisi de inanç veya asıl hakikat yardımıyla kendi benliğine tutulma ile gerçekleşmektedir. Althusser’in iddia ettiği biçimde Foucault da günümüzde daha çok dile gelen “özne”nin, “gerçek pratikler” (tarihsel bakımdan analiz edilebilecek pratikler) ortamında kurulduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Foucault özne ve özneleşme sürecini, ekonomiyle ilişkilendirir ve çalışan öznenin nesneleşmesine değinir. Homo-Economicus’a vardırılan bu süreçte doğadan kopan insanın teknoloji ile şekillenen küresel kapitalizmde tüketim nesnesine dönüştürümü yalnızca bilişsel ve hissel olmamakla birlikte bedenseldir. İktidarın nesnesi ve hedefi olarak “beden”in bütünüyle keşfedilmesi Klasik Çağ boyunca var olmuştur. Beden eziyetlerinin ve yaptırımların kanıtlanabilir bir yüzey şeklinde analiz edilmesinin mevzubahis olduğu çağlardan ve iktidar anlayışlarından bu yana, vücudu şekillendirmeye, değiştirmeye ve yeni bir hâle sokmaya çalışan yeni bir çağ ve iktidar anlayışına varan toplumsal evrimi resmetmek artık çok kolay bir hâle gelmiştir (Revel, 2012).

Eski Mısır’dan Osmanlı devletinin son dönemine kadar doğurganlığın ve sağlığın göstergesi olan kilolu kadın metaforu, çağa göre değişim göstermiş ve burjuva estetik anlayışına göre ölçülere sığdırılmıştır. Erkeklerde cinselliğin simgesi olarak çizilen büyük burun metaforu kaybolmuştur. Dünyada estetik cerrah ordusu, moda ve

burjuva estetik değer ölçülerine göre insan “yetiştirmekte”dir. Burjuva estetik ölçüleri dışında kalan ötekiler ise dışlanmış ve mutsuzluğa terkedilmişlerdir. Bu dışsallaştırmada “var olma” yolunda değerlerden kopan yoksun bireyler ve estetik değerler ölçüsüne uygun “mutluluğu” zamanın göreceliği ile sınırlı “mutlu” bireyler ayrımı karşımıza çıkmaktadır. Dışsallaştırılanların mutsuzluğu, ölçüye uygun olan, içselleştirilenlerin “mutluluğu” insanın doyum ve haz sınırları düşünüldüğünde ayrı bir tartışma konusu olacaktır ki elde edilen sonuç mutsuzluk ve mutluluk kaynağının insanın kendisinde değil onu çevreleyen iktidar değerlerinin nesneleştirebilme gücünde olduğudur (Revel, 2012).

Teknolojinin başına buyruklaşması, üretim süreçleri içinde insan gücünün önemini giderek yitirmesi, insanı aşan bir robotik değişim ve “gelişimlerin” süregelmesi dünya üzerindeki milyarlarca insanı “gereksizleştirmiş”tir. İş gücü olarak istenilen olmayı, makineye ve robotlara kaptıran insanın kapitalizm karşısındaki yeri sadece ölümü beklenen bir rakam olagelmıştır. Dünyada var olan nüfus dengesini “koruma” savaşlarının amacı sadece fazlalık olan bu tüketici insan nüfusundan kurtulmaktır. Sermaye döngülerinin vahşi doğal yaşamda açtığı metabolik yarıklardan sızan salgın hastalıklar, sadece bu gereksiz insan rakamlarından “kurtulmayı” hedeflemektedir.

Ekolojik bunalımın boy göstermesiyle birlikte bütünü kapsayan bir dünya görüşüne duyulan ihtiyaç arttığı gibi insanların doğada bir anlam ve amaç görerek hep birlikte yükümlülükler altına girmeleri gerektiğini ileri süren tutumlar da siyasal zeminde geçerlilik kazanmaya başlamıştır. Doğada bir anlam ve amaç olmadığı sonucunu çıkararak akılsallık ve kendi kendinin amacı hâline gelmiş amaçsal mantık, doğanın ve sosyal çevrenin tahribatından sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Ekolojide, insanların tabiatı kontrol altına almamaları gerekir aksine insanlar, doğal çevreye uyumlu bir konumda olmalıdır. Doğaya sahip olmak ya da onu insanın denetimine sokmaya çalışmak doğayı bir araç- gereç veya salt kaynak hâline getirmektedir. Bu durum, denetime almak ve tahakküm kurmak anlamına gelir. Oysa doğayı “doğa” olarak kabul etmek ve kendi özerkliğine bırakmak gerekir. Teknolojiyi doğanın düşmanı olarak görmek bizi kısır bir ekolojist bakış açısına götürür. Peki özgürlükçü ve doğaya hükmetmeyi amaçlamayan bir teknoloji mümkün mü? Özgürlükçü bir teknoloji ancak özgürlükçü bir toplum düzeninin ilkeleri ile ahenk içinde olabilmesi ile mümkündür. Teknoloji eksiksiz bir özümseme ile insanların yaratıcı olanaklarına yanıt vermeli ve toplumsal özgürlük alanını kadar finansal alanda da özgürlüklerin geliştirilmesine olanak sağlamalıdır. Bu da teknolojinin insanların gerek ekonomik ve gerekse toplumsal çıkar ve ihtiyaçlarına uyum sağlaması ve bunları karşılaması

gerektiği anlamına gelmektedir. Teknolojinin kendi başına bir değer olarak anlaşılması, insanın “robotlaşmasının” ana nedenlerinden biridir.

Toplumsal düzen-denetimi sağlayan hukuk kurallarının suç kavramına karşı uyguladığı ceza kavramı da toplumsal denetimin ayrı bir boyutunu oluşturmaktadır. Post-modern ceza sistemi uygulaması olan denetimli serbestlik, beden hapsedilmesinin yarattığı etkiden fazlasının düşünce hapsedilmesinin sağladığını göstermiştir. Beden denetim altındayken “suçlu” düşüncelerini pratiğe dökereği bir alan bulamaz. Fakat bu suçlu düşünmekten alıkoymaz. Beden hapis altındayken düşünce özgürdür. Tam tersi durumda denetimli serbestlik uygulandığında ise suçlunun düşüncelerini pratiğe dökereği bir alan vardır çünkü beden özgürdür. Suçlu tekrar bedensel hapis yaşamak istemediğinden düşünceden uzaklaşır. Yani denetimli serbestlikte beden özgür, tutsak olan ise düşüncedir. Kişinin kendisinden, kendi benliğinden uzaklaşması ve toplumsal uyum sağlaması yani aynılaşması sürecinde düşüncesinden kopuşun önemini hatırlatan bu uygulama büyük yoksunlaştırmannın basit bir minyatürüdür (Çankaya, 2009, s. 120).

Althusser, “Dünyayla olan ilişkimiz basit bir ilişki değildir, ilişkiler arası bir ilişkidir, ikinci dereceden bir ilişkidir.” der. Klasik Alman filozoflarından, Marksistlere, Fransız Post-Yapısalcıların değindiği insan ve toplumsal yapı sorunsalı dil, söylem, tanımlama vb. eksenlere takılmadan gerçeğe-hakikate en yakın formatıyla ele alınmalıdır. Tek gerçek ise yaşantılardır (Kazancı, 2002, s. 57).

5. RESİM VE HEYKEL SANATINDA ÖZGÜRLÜK VE KÖLELİK İLE İLGİLİ ÖRNEKLER

5.1. Sümer Medeniyeti, Erken Hanedanlık Dönemi I-II

Resim 5, MÖ 3000, Irak Ulusal Arkeoloji Müzesi, Bağdat

Irak'ta, Sümerler Dönemi'ne ait Kiş antik şehrindeki bir sarayda bulunmuş mermer taştan yapılmış eserde, elleri bağlı bir kölenin bir hükümdar tarafından itildiği anlatılıyor. Mezopotamya bölgesinde kölelikle ilgili en erken bulgunun, MÖ 2.500 öncesine dayandığı söylenir. Yukarıdaki tabletin Güney Irak'ta bulunduğu bilinmektedir. Çivi yazısı bu dönemden en az bin sene öncesinde var olmuştur. Bilinen

ilk yazı örnekleri, parasal olaylar ve sahip olunan eşyaların listelerini barındıran dokümanlardır. Bu listelerin bir kısmında özgür olmayan fertlerin var olduklarından bahsedilir. Irak'ın güney kısmındaki devletlerin geliştiği zamanlara ait kayıtlarda, başka bölgelerden getirilip altın veya gümüş pazarlığında satılmış kişilerden bahsedilir. Bu kayıtlarda daha az maliyetli kişilerin “körler” olarak bilindiği fakat bu tabirin mağlup olunan savaşların sonucunda gerçekten kör kalan kişileri mi yoksa hiçbir faydasının olmadığı düşünülen kişileri mi tanımladığı net değildir. Körler şeklinde anılan bu kişilerin değeri 15 gümüş şekel şeklinde fiyatlanırken, öbür köleler de 20 şekel şeklinde fiyatlandırılmış. Çivi yazısı belgelerine göre hanlarda çalışan kadın esirler dokuma, yün, temizlik işleriyle görevlendirirlerdi (Çığ, 2007, s. 286-292).

5.2. Kuzey Irak'taki Taş Kabartma

Resim 6, Taş Kabartma, Musul, MÖ 2000

Musul civarında, bugün Khorsabad adıyla bilinen kasaba yakınlarında yer alan ve II. Sargon tarafından inşa ettirilen Dur-Sharrukin Sarayı'nda bulunan taş kabartma üzerinde, teknelerden sedir ağacından yapılmış kalasları indiren köleler gösterilmiştir. MÖ İki bin yılında, tüm zengin Mezopotamya ailesinde bir veya iki esir olduğu düşünülmektedir. Daha çok esirin olduğu evler ise az sayıdadır. Özgür çiftçiler ve alt sınıf işçilerin sayısı kölelerden daha çoktur. Bu olay, esir sahibi olmanın zengin

5.3. William Turner-Köle Gemisi

Resim 7, J. M. William Turner, 1840, Boston Güzel Sanatlar Müzesi

Sanatçı, kendi döneminde tanık olduğu köle ticaretine karşı çıkmak amacıyla, asıl ismi *Slavers Throwing Overboard the Dead and Dying, Typhoon Coming On*, Köle Gemisi adlı tablosunu, ayaklanmaları sebebiyle elleri ve ayakları prangalanıp denize atılan 132 esire ithafen resmetmiştir. Tablo ile ilgili en bilinen yorum, bu eserin yeniden var etmenin ve kişisel tutkunun birleşimi olmasıdır (Rediker, 2012, s. 480).

Esere ilk bakıldığında arka plandaki renkler dikkatleri çeker. Batan güneşin kırmızıdan turuncuya akan renk tonları ışık etkisi yaratarak gökyüzünü parıltır. Işığı önemseyen sanatçı, aydınlık tonu daha iyi verebilmek için çok fazla çabalamıştır. Daha sonra tabloda bulunan gemiye dikkat çekilir. Geminin dalgalarla boğuştuğu ve fırtınaya yenildiği söylenebilir. Esere dikkatli bakıldığında martılar ilk başta seçilemese de deniz yüzeyinde oldukları görülmektedir. Renk döngüsü takip edildiğinde eser bizi ilk olarak prangalara daha sonra da tablonun en can alıcı noktası olan sağ tarafa doğru götürür. Çırpınmakta olan kollar, zincirlenmiş bacaklar ve bunların etrafına üşüşen hayvanlar görülmektedir. Eserde görülmekte olan bir başka hayvan da bir balık sürüsüdür. Net

seçilmemekle birlikte pirana olduğu düşünülmektedir. Balıkların kargaşası ve insan parçalarından ötürü rüzgâr fırtınasının epeyce şiddetli olduğu söylenebilir. Arka taraftaki bulutlar güneş ile birleşip atmosfer tamamlanmış gözükmektedir. W. Turner'den şaşılmayacak bir olay da güneşin kırılışını bulutlara yansıtmasıdır. Yansımış güneş ışınları esere oldukça derinlik katmıştır.

5.4. Eugene Delacroix-Halka Yol Gösteren Özgürlük Tablosu (1830)

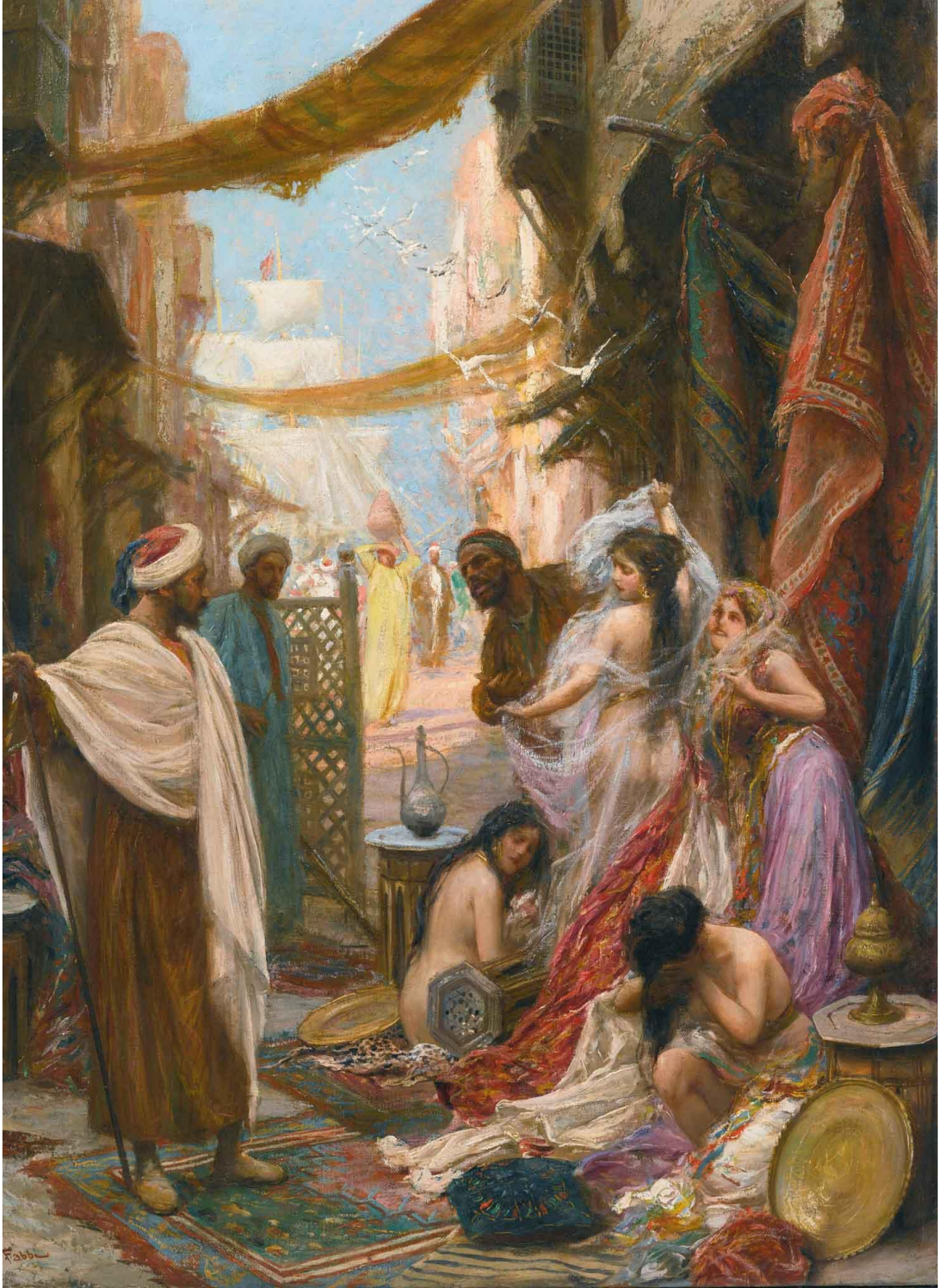
Resim 8, (260 cm × 325 cm) Yağlı Boya Resim,1830

Fransız ressam Eugene Delacroix'in çizdiği Halka Yol Gösteren Özgürlük tablosu, Fransız sanatının şaheserlerinden biri olarak yerini almıştır. Bu eser, Kral 10. Charles'in düşmesine sebep olan ve üç gün boyunca süren toplumsal darbeye ithafen çizilmiştir. Bütün dünyada Fransız Devrimi'nin sembolü hâline gelmiştir. Resimde, özgürlüğü sembolleştiren bir kadın, bir eliyle Fransız bayrağı, öteki eliyle bir tüfek tutarak yol almakta, ardından yürüyen devrimci kişilere engelleri kaldırmada liderlik yapmaktadır. Kıyafeti zarar görmüş, vücudunun üst kısmı ve ayakları açıktır. Başında özgürlük sembolü olan Frigya başlığı taşımaktadır. Bir tarafında fakirleri simgeleyen, iki eliyle de silah tutan bir erkek çocuk, diğer tarafında soyluları simgeleyen, tüfek taşıyan ve silindir kep giymiş yetişkin bir erkek yer alıyor. Savaş esnasında bir bölgede,

yere yatmış darbe alan kişilerin ve cansız bedenlerin arasından yürümektedirler. Bu eser, modern sanatın ilk siyasi eseri şeklinde ele alınmaktadır. Şu anda Louvre Müzesi'nde bulunmaktadır (Arıkan, 2016, s. 12-13).

Eserde elinde silah taşıyan çocuk figürünün, Victor Hugo'nun Sefiller romanındaki Gavroche karakterine ilham olduğu söylenmektedir. Şapka takmış yetişkinin kim olduğuyla ilgili bilgi yoktur. Fakat eser sahibinin belki de kendini çizdiği düşünülmektedir. Birkaç söylentiye göre de şapkalı yetişkinin tiyatro yönetmenliği yapan Etienne Arago olduğu düşünülmektedir. Sanatçı bu eseri 1830 yılının sonbahar mevsiminde yapmıştır. İlk defa 1831 yılının Mayıs ayında izleyiciyle buluşmuştur. Eserin kritiğini yapanlar, özgürlüğü temsil eden kadının çıplak sayılmasını ve kirlî kıyafet giydirilerek sembolleştirilmesini eleştirmişlerdir. Fransız Devleti tabloya 3000 frank vererek almıştır. Eser, Lüksemburg Sarayı'nda sergilenmiştir çünkü kralın hükümdar olmasında etkili olan Temmuz Devrimi'ni ve bunu gerçekleştiren milleti anımsatan bir tablo olarak düşünülür. Fakat tahrik edici şekilde siyasi ileti veren bu eser, toplamda iki üç ay sarayda sergilenmiştir. İlk başta tabloya ilgi duyan Kral Louis Philippe, politik açıdan geleceğini etkileyecek bu tablodan kaygı duyunca tabloyu saraydan göndermiştir. Sanatçının eserine kavuşmasına ve teyzesine yollamasına müsaade edilmiştir. 1848 yılında gerçekleşen devrim neticesinde Kral Louis Philippe tahttan indirilip III. Napolyon hükümete geldiğinde, Halka Yol Gösteren Özgürlük tablosu tekrar teşhir edilebilmiştir. 1848 ile 1855 yılları arasında bir süre sergi salonlarında sergilenen tablo, 1874'ten bu yana Louvre Müzesi'nde teşhir edilmeye başlanmıştır. 1990 yılının ilk yarısında bu eser, Fransa'da 100 frank olan paraların üstüne kopya edilmiştir. New York'taki Özgürlük Anıtı, bu eserdeki kadın figüründen etkilenilerek dikilmiştir. Fransızlar aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri'ne armağan olarak verilmiştir. Fakat Amerikalı kompetanlar eserdeki kadın figürünün tam giyinmiş olmamasını tasvip etmediklerinden, heykel üzerinde oynama yapılarak kadının kapalı olmayan göğsünü giydirmişlerdir (Arıkan, 2016, s.14-15).

5.5. Fabio Fabbi-Köle Pazarı Tablosu (1910)

Resim 9, (81 x 60,5 cm) Tuval Yağlı Boya, 1910

İtalyalı Ressam Fabio Fabbi (1861-1946), gençlik yıllarında Floransa'da bulunan Di Bella Sanat Akademisine yerleşir. Resim sanatı ile heykel eğitimi alan ressam iki alanda da birçok ödül elde eder. Sanatçının bu tablosu, 1910 senesinde yapılmış bir tuval üstüne yağlı boyadır, asıl ebadı 81 x 60,5 cm'dir (www.fabbi.com, 2022).

Çalışmanın ana figürleri toplam yedi kişiden oluşmaktadır. Dört kadın kölenin yer aldığı bu tabloda yerde oturan iki kadın figürün tamamen çıplak olduğu görülmektedir. Ayakta duran kadınlardan biri, sahibi tarafından gelen iki alıcıya gösterilip, alıcıların alması için ikna ediliyor gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Sol ön kısımda elinde asasıyla duran adam, varlıklı gibi dururken hemen arkasında duran adam ise köle tüccarı ile alıcı arasındaki pazarlığı dikkatle dinlemektedir. Satıcının ortamı sıcak bir hâle getirmek veya onları da müşteriye sunabilmek için çeşitli kumaş ve ev eşyalarını da pazar yerinde sergilediği görülmektedir. Yerde oturmuş köle kadınlardan birisinin yüzünü gizlemektedir, bu da utanma hissinin varlığını göstermektedir. Öbür oturan kadın da vücudunun tamamen çıplak olmasından utanmış olmalı ki arkası dönük bir şekilde oturmaktadır. Yere serilmiş halılar, ev sıcaklığı oluşturulmak istenmiş gibi hissettirmektedir. Köle tüccarının öbür figürlere göre daha koyu bir tene sahip olduğu görülmektedir.

5.6. Jean Leon Gerome-Köle Pazarı

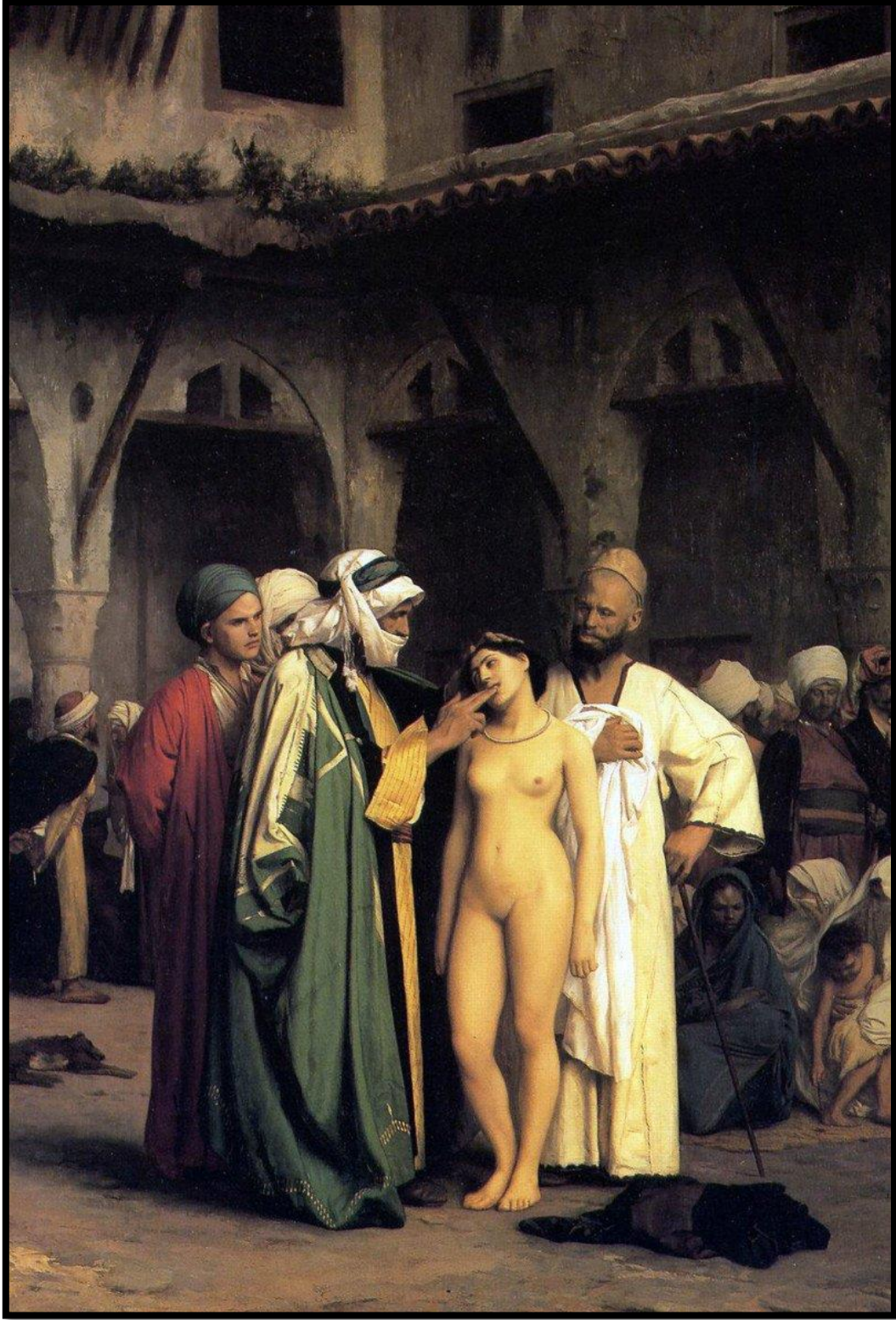

Resim 10, Jean Leon Gerome-Köle Pazarı,1867

Çalışmada altı kölenin duvar dibinde sergilendiği görülmektedir. Sahipleri tarafından pazara getirilen kadın kölelerden birinin kucagında çocuk bulunmaktadır. Çocuk kölenin de satılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Ayakta durmuş köle kadınlardan biri çıplak bir şekilde sunulmuştur. Yerde oturmuş kölelerin de yorgun ve hâlimden bezmiş oldukları görülmektedir. Köle sahibinin dükkânın iç kısmında daha konforlu bir yerde oturduğu ve muhtemelen gelecek müşterileri beklediği söylenebilir. Yerde oturmuş kölelerden birinin diğerlerine göre daha koyu bir tene sahip olduğu

görülmektedir. Hemen yanında oturmuş kölenin önünde küçük bir yemek tası bulunmaktadır. Aynı zamanda dilendikleri de söylenebilir (www.peramuzesi.org.tr, 2022).

5.7. Jean Leon Gerome-Köle Pazarı 1

Resim 11, Jean Leon Gerome-Köle Pazarı,1867

Jean-Leon Gerome (1824-1904) Fransa'da doğmuş bir ressam, aynı zamanda öğretmen ve heykeltıraştır. Tarihî ve oryantalist tarzda eserler üretmiştir. Oryantalizm hareketinin ünlü ressamlarından. Çoğu meşhur ressamın hocası da olan Gerome, hayatının son yıllarında heykeller yapmıştır. Odilon, Redon, Thomas Eakins, Mary Cassatt, Osman Hamdi Bey ve Şeker Ahmet Paşa gibi birçok ressama ders vermiştir (www.peramuzesi.org.tr, 2022).

Sanatçının bu tablosunda önde duran ana figürler, arka plandaki figürlere oranla daha fazla ışık almıştır. Köle kızın, köle tüccarı ve yeni sahipleri arasında çıplak ve savunmasız bir şekilde durduğu görülmektedir. Yeni sahibi olarak düşünülen figürün, eliyle kızın ağız kısmını kontrol ettiği söylenebilir. Alıcının hemen arkasında duran kişi de pazarlığı dikkatle gözlemektedir. Figürlerin yüz ifadelerinden gayet ciddi ve kontrollü bir olay yaşandığı söylenebilir. Arkada yerde oturan figürlerin de köle olduğu düşünülmektedir. Aralarında çocuk köle ve daha koyu tenli kölelerin olduğuna da şahit olunmaktadır.

5.8. Jean Leon Gerome-Roma'da Köle Pazarı 2

Resim 12, Jean Leon Gerome-Roma'da Köle Pazarı

Roma'da Köle Pazarı tablosunda John Berger bakabilmenin üstünlüğünü dile getirirken “Yalnızca baktığımız şeyleri görürüz. Bakmak bir seçme edimidir. Bu edimin sonucu olarak gördüğümüz nesne, her zaman elimizle dokunabileceğimiz bir nesne anlamında olmasa da ulaşabileceğimiz bir alana getirilmiş olur.” der. Sonuç olarak bakış, objeler üstündeki amacına göre şekillenir. Arzuladığı nesneyi seçerek ona bakıp anlamlar yükler. Bu izleme, hedef aldığı özneye veya nesneye nazaran izleyici bakışın ilerisine gidip farklı bir anlam edinerek değişir ve dikizci bir hâl alır. Tarih boyunca resimlendirilmiş nesnelere bakıldığında izlenebilirlik, kadın resimlerine yoğunlaşmıştır. Fark edilen, fark ettirilen eserdeki kadın figürü, değişerek seyirlik bir hâl alır. O kadın artık özne değildir. Luce İrīgiay'ın da dediği gibi, “Bakış egemenliğini kurduğu anda beden maddiliğini yitirir” (www.peramuzesi.org.tr, 2022). Jean Leon Gerome'in Roma'da Köle Pazarı isimli tablosu da seyir-seyirlik ile ilgili dikkat çekici bir yapıya

sahiptir. Eserin göbeğinde bulunan kadın, izlenmenin arzulandığı figür olarak tüm ışığı bedenine yığmıştır. Genelde nü figürlü eserlerde yadırgamadığımız pudica (pudendustan kısaltılışı, Latince utanmak veya cinsel organ manasını taşır) hâli dışında, daha çok elleriyle cinsel organ kısmını kapatan kişilerin tam tersine eliyle gözlerini kapatmış olduğu görülmektedir. Utanmanın sembolü bu eserde gözlerdir. Gözler, izlenilmekten ve bakmaktan hayâ etmiştir. Resimde kadın figürü dışında ikisi çocuk, diğeri genç bir kız olan üç çıplak kişi daha bulunmaktadır. Yere çökmüş, masanın dibinde ve ayakta kara çarşaf giyinmiş, kucağında küçük çocuğu olan bir kadın daha mevcuttur.

Figürlerin çıplak oluşu eserdeki pozisyonlarından ötürü daha arka plandadır. Kuşamı ve vücut dilinden anlayacağımız şekilde köle taciri pozisyonundaki figürün izleyicilerle pazarlık yaptığı görülmektedir. Masanın arka tarafına oturmuş kişilerin bazı şeyler not alıp düşündükleri dikkat çekmektedir. (Pazarlık ile ilgili finansal durumları not aldıkları düşünebilir.) Hemen arka kısımda birtakım insanlar bulunmaktadır. Ayakta duran siyahi kişi ve diğerlerinin de köle olduklarını düşünebiliriz. Eserin dikkat çeken bir ayrıntısı da köle pazarlayıcısı ile yapılan tartışma görünümlü pazarlıktır. Arkası dönük olan kişilerin baktıkları kişi çıplak kadın değil, köle pazarlayıcısıdır.

Bu eserde önemli yere sahip olan başka kişiler de vardır, şüphesiz bu tablonun seyircileri asıl bizleriz. Sırtını gördüğümüz, gözleri kadın figüründen farklı bir yere odaklanmış kişilerin tersine, bizler odak noktasındaki çıplaklıkla göz göze gelmişizdir. İzlenilen, artık bir özne olmaktan sıyrılmış figürün diğer dikizcisi de bizleriz. Böylece seyredilene izleyerek eserin içine karışırız.

5.9. Özgürlük Anıtı (Statute of Liberty)-New York (1884-1886)

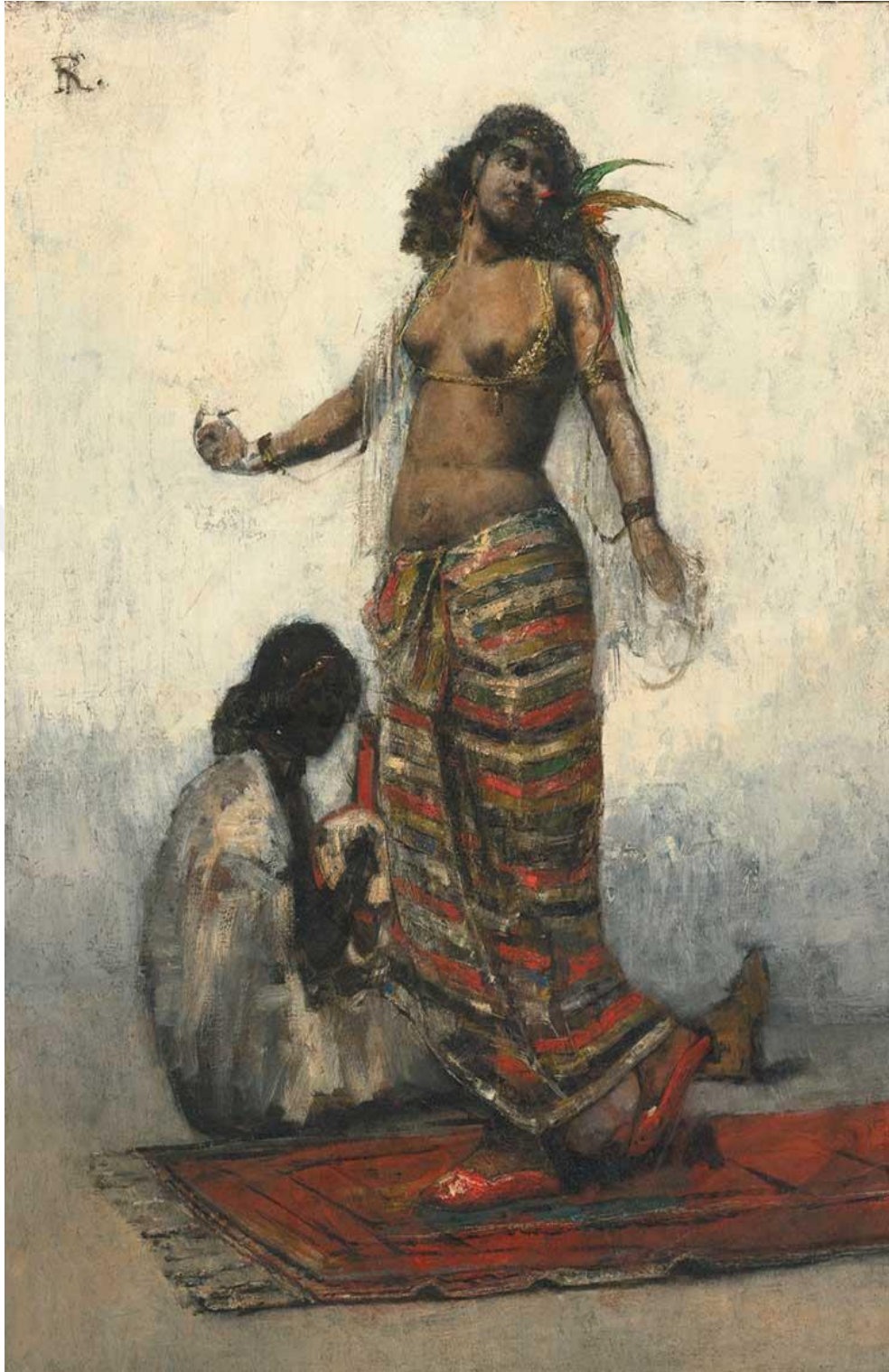
Resim 13, Özgürlük Anıtı, New York

Özgürlük Anıtı (Statue of Liberty) veya asıl ismiyle Dünyayı Aydınlatan Özgürlük, ABD'nin New York ilindeki Liberty (Özgürlük) Adası'nda yapılmış, 1886 senesinden itibaren ABD'nin sembolü olmuş aynı zamanda bir gözlem kalesidir. En bilindik anıtlardan bir tanesidir. Bakır işçiliği olan yapıt, Fransa aracılığıyla ABD'ye armağan edilmiştir, Amerika'nın 100. yıl kuruluşunun olması sebebiyle. 1884-1886 seneleri arasında yapılmıştır. Yapıtın sağ elinde bir meşale, sol elinde de bir söylev vardır. Tabletın üzerinde 4 Temmuz 1776 Bağımsızlık Bildirisi'nin tarihi yer alır. Heykelin başında bulunan tacın 7 sivri uzantısı 7 kıtayı ya da 7 denizi tanımlar. Yapıtın boyu 46 metre, alttaki kaidesiyle birlikte 93 metredir. Yapının içinde meşaleye uzanan 168 basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Meşale tutan elin boyu 13 metredir. Meşalenin çevresindeki dehlizde aynı anda 15 ziyaretçi bulunabilir. Heykelin kafa genişliği 2 metre, uzunluğu da taç ile beraber 5 metredir. Heykel, izleyicilerin ziyaret etmeleri için açıktır. Adaya feribot yoluyla ulaşım sağlanır. Merdivenler çıkılarak meşaleye ulaşılabilir, böylece New York Limanı izlenebilir. Yapıtı modellik yapan kişi, Singer dikiş makinelerinin sahibi Isaac Singer'ın dul olan karısı Eugenie Boyer'dir. Özgürlük Anıtı Fransa'da yapımı bittikten 1 sene sonra 350 kısıma ayrılıp 214 korunak

içerisinde New York Limanı'na götürülmüştür. Bölümler, 4 ayda kaidenin üstüne tekrardan oturtulup ve 28 Ekim 1886'da yüzbinlerce seyircinin gözleri önünde sergilenerek açılmıştır. Özgürlük Anıtı, 1984 yılından itibaren UNESCO'ya ait Dünya Kültür Mirası Listesi'nde bulunmaktadır. Anıtın küçültülmüş ebatlardaki bir benzeri de Paris şehrinde ve de yönü Atlas Okyanusu'na doğrudur. Başka birçok ülkelerde de (Osaka, Priştine, Pekin, Nevada, Güney Dakota, Bordeaux, Poitiers) küçültülmüş örnekleri mevcuttur (www.tr.wikipedia.org, 2022).

5.10. Alexandre Georges Henri Regnault (31 Ekim 1843-19 Ocak 1871) Köle Kız Tablosu

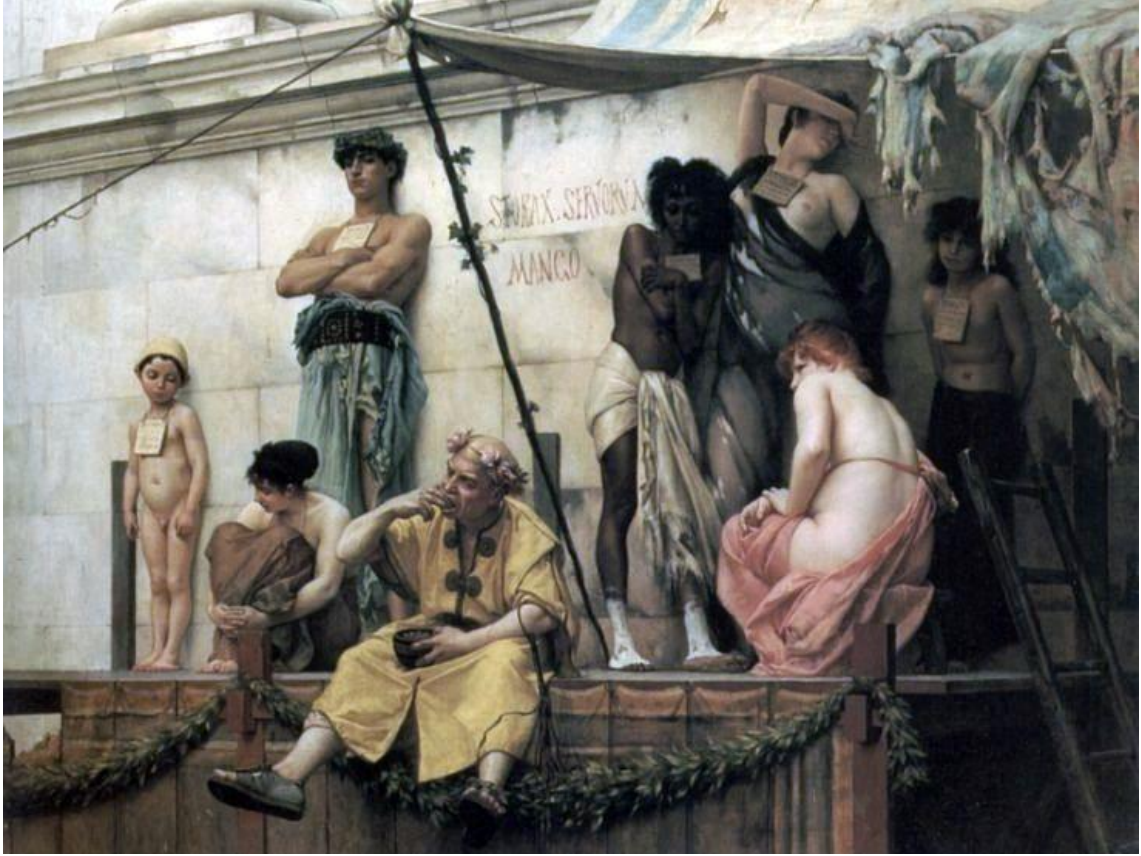

Resim 14, Alexandre Georges Henri Regnault, Köle Kız, 1866

Sanatçı, bu çalışmasında (www.en.wikipedia.org, 2022), koyu tenli zengin bir kadının giyimine yardımcı bulunan köle bir kızını resmetmiştir. Köle kız, ayakta duran ve sahibi olarak düşünebileceğimiz kadının dizleri dibine çömelmiş ve kıyafetiyle ilgili tadilat veya benzeri bir iş yapmaktadır. Hâlimden memnun ve gayet rahat tavırlarıyla

dikkat çeken sahibin, yüzünü küçük bir gülümsemeye başka bir tarafa çevirdiği görülmektedir. Köle kızın, yüzü tam olarak seçilememekle birlikte sakin durduğu söylenebilir.

5. 11. Gustave Clarence Rodolphe Boulanger-Le Marchéd'esclaves Köle Pazarı Tablosu (The Slave Market) (1886)

Resim 15, Tuval Üzerine Yağlı Boya (77,5-99.0), 1886

Klasik ve oryantalist konuları ile tanınan bir Fransız figür ressamı olan Boulanger aynı zamanda akademisyen bir sanatçıydı. Paris'te doğan sanatçının resimleri o dönemin akademik sanatının başyapıtlarındandır. Sanatçı, Afrika, İtalya ve Yunanistan'ı gezerek çalışmalarında bu bölgelerin birçok özelliğini resmetmiştir. Çok sayıda ödül aldığı bilinmektedir (www.tr.wikipedia.org, 2022).

Bu çalışma, 19. yüzyılda klasik ve oryantalist tarzı kullanılarak 1882 yılında resmedilmiştir. Bu tablo Antik Roma dönemindeki bir pazarı anlatmaktadır. Hem çocuk hem yetişkin kölelerden oluşan figürlere rastlanılmaktadır. Eserde köle ticareti yapılmaktadır. Çekingen duran küçük erkek çocuğu, ellerini arkasına koyup duvara yaslanmış köle kızın satılmaya razı olmadıkları söylenebilir. Melankolik duran kölelerin hâllerinden memnun olmadıkları ve köle tüccarının kendinden emin bir şekilde kafasında bir çelenk ile ayaklarını öne uzatmış ve iştahla bir şeyler yediği

görülmektedir. Ayrıca köleleri diğerleriyle karıştırmamak için her birinin boynunda köle ile ilgili detaylı bilgi veren küçük plakalar bulunmaktadır. Yarı çıplak uzun boylu olan kadın figürü de ayrıca dikkat çekmektedir. Çaresizlik içinde eliyle gözlerini kapatmıştır, böylece hiç kimse çaresizliğine şahit olmayacaktır. Bir diğer figürün çömelmiş ve dizlerini kolları ile sardığı görülmektedir. Tablodaki figürler hem bir arada hem de bölünmüş durumdadırlar.

6. KONUYA İLİŞKİN KİŞİSEL ÇALIŞMALAR

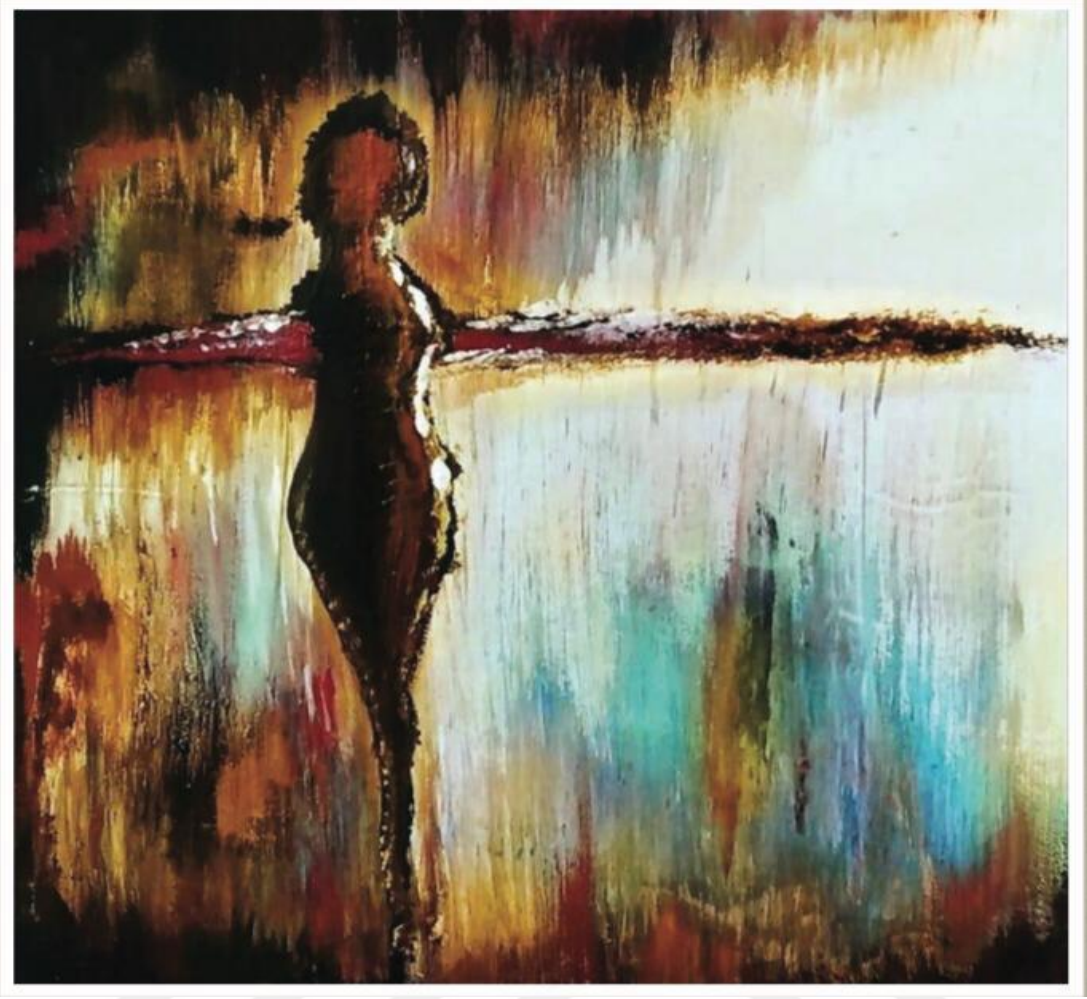
Bu bölümde kişisel çalışmalarına yer verilmiştir. Günümüz insanı, farkında olmadan kölelik veya özgürlük olgularına çoğu kez maruz kalmıştır. Çalışmada sanat dünyasının nahif, özgün ve güvenilir tarafından yararlanıp okuyucuya radikal empati kurdurtmak amaçlanıp, antik çağlardan itibaren ortaya çıkan ve geçirdiği dönüşümlerle modern kölelik adını alan köleliğin etkileri açıklanmaktadır.

Köleleştirme güdüsünün temel itici etkenlerinden biri de ekonomidir. İnsan, sırf madde uğruna, kendi türünden başka bir insanı, kölelik gibi insan onuruyla hiç bağdaşmayacak özgürlüklerin tümünden uzak bir konuma itebilmiştir. Böylece insanlık, zincirlerle bağlanmış köleler ile elinde kırbaç olan insan arasındaki diyalektik çatışmalar ortasından süzülerek gelmiştir.

Varılan bu süreçte doğadan kopan insanın teknoloji ile şekillenen küresel kapitalizmde tüketim nesnesine dönüştürülmesinin, sadece bedensel ve duygusal değil aynı zamanda zihinsel olduğunu düşünmekteyim.

Zihinsel kölelik, günümüz insanının içinde bulunduğu koşulları değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Zihin ve bilinçaltı gibi kavramlarla şekillenen insan düşüncesinin bağımlılıklardan kurtulması gerektiğini tasarladım. Bu noktada özgürlüğe kavuşmanın ruhsal açıdan önemini vurguladım. Dolayısıyla bu durumu resmettiğim eserlerimle açıklamaya çalışıp okuyucularına örnekler sundum.

Çalışmada bu kavramlarla ilgili birçok sanatçının eserlerine de yer vererek okuyucuya farklı bir bakış açısı kazandırıp konu ile ilgili bir kaynak oluşturmak istedim.

Resim 16, Bircan Ülkaç, Denge, 85x100, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 2021

Ruh ve bedenın olağanüstü bir dengeye sahip olduğu bilinmektedir. Hangi tarafa dokunulursa o taraf düzelecek ve kaybedilen momentum yakalanacaktır. Bireyin sınırlanması, engellenmesi ilk olarak kendinde başlar. Kişi dengedeysen eğer daha sağlıklı nefes alır, nefes alabilmek özgürlüktür. Denge ve özgürlük arasında inanılmaz bir bağ bulunmaktadır.

Bu çalışmada (Resim 16), kişinin kendi bedeninde ruhunu aradığı, sorguladığı ve neticede kendini bulduğu söylenebilir. Dengesizlik durumunu fark edip buluştuğu yeni beden ona, doğru yolu gösterecektir.

Tek ayağa sahip beden, vücut ağırlığına yenik düşmeden dengesini sağlayabilmektedir. Renklerin iç içe karışıp bütünsellik oluşturmasıyla eser karamsarlıktan sıyrılıp aydınlığı temsil etmektedir. Eser, kişinin özgürlüğe içsel eksikliklerini fark etmesiyle ulaşabileceğine dikkat çekmektedir.

Resim 17, Bircan Ülkaç – Hülya Dinç, Anka Kuşu, 70x100, Mdf Üzerine Rölyef Tekniği ile Aynadan Mozaik Tablo, 2021

“Bence, bir insanın benliği kendi kendinin yasadır; insanın kendisinin değil, dikkat edin. Benlik, kendi kendinin yasadır.” (D.H. Lawrence)

Zümrüdüanka kuşunun bir diğer adı da Simurg'tur. Anka kuşu Batı da Feniks (Phoenix), İran'da Simurg, Mısır'da ise Ateş kuşu olarak bilinmektedir. Fakat birçok değişik kültürde de yakın benzetmeler söz konusudur. Anka, İran mitolojisi ve edebiyatında geçen efsanevi bir varlıktır. Anka kuşunun dişi olduğu bilinmesiyle birlikte iyiliği ve özgürlüğü de temsil ettiği söylenmektedir. Tüm kuşlar nasıl ki özgürlüğü temsil etmekteyse Anka kuşu da hem özgürlüğü hem de ölümsüzlüğü temsil etmektedir. Üç tufana tanıklık etmesiyle bilinen, çok yaşlı bir kuştur. Yeniden doğuş anlamını da taşıyan kuş, yenilenme, arınma, kendi kendine var olma, yaratma gücü ve özgürce yaşama ruhuna sahip olmasıyla simgeleşmiştir. Kişilerin kaybettiği sevdiklerini Anka kuşu dövmesi ile bedenlerinde ölümsüzleştirmeleri, günümüzde bu mitolojinin insanlar üzerinde bıraktığı etkiye örnektir (Lawrance, 2018). Bu eser (Resim 17), özgürlüğü sembolleştiren kuşlardan biri olan Anka'dan ilhamla resmedilmiştir.

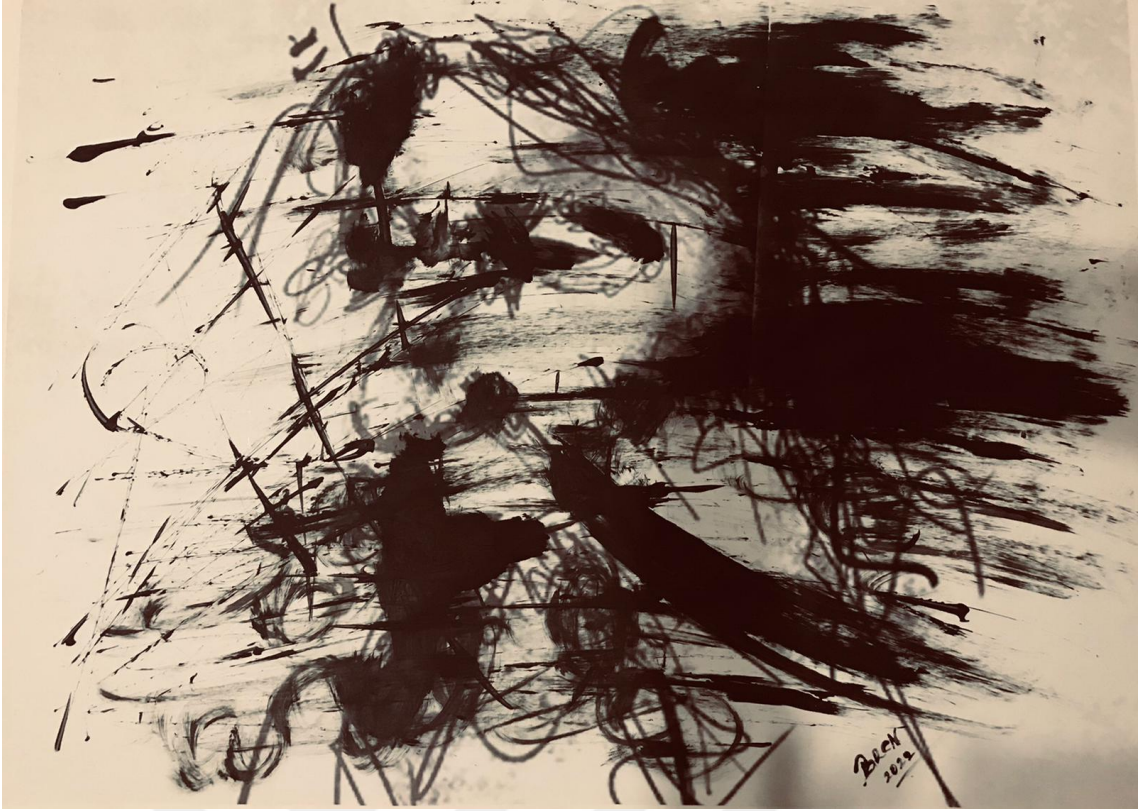
Kişi, dünyaya geldiği andan itibaren özgürdür. Amerika Devrimi Özgürlük Beyannameyi ve Fransız Devrimi'nin İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannameyi'nde yazılmış olan “her kişinin doğuştan özgür ve eşit olduğu” ibaresi, günümüz çağdaş toplum ve siyasetin temel taşlarını oluşturan insan hakları bünyesinde tanımlanan çağdaş, yasal ve siyasi bildirgelerde net bir şekilde mevcuttur (Saticı, 2015, s. 11). Çalışma, her insanın eşit haklara sahip bir şekilde dünyaya geldiğini savunmaktadır. Bireylerin özgür doğmakla birlikte, istediği biçimde yaşama hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Köle anne veya babadan doğmuş kişiler, doğrudan köle sayılmıştır. Eser, anne babanın yaşamlarından ötürü oluşan alın yazısının adaletli bir durum olmadığına dikkat çekmektedir.

ILO'ya (Uluslararası Çalışma Örgütü) göre yaşamlarını son derece önemsiz ve yok denilecek kadar az mutlulukla sürdüren çocuk köleler, zamanımızın bir gerçeği olmaya devam etmektedir. Gitgide modern kölelik adını alan bu sektörde, en savunmasız olanlar çocuklardır. Çocuk işçiliğinin bölgelere dağılımına bakıldığında; Afrika'nın birinci sırada yer aldığı görülür. Sonrasında Asya-Pasifik bölgeleri yer alır. Çocuk işçiliğinin sektörlere göre dağılımında ise tarım açık arayla en büyük paya sahiptir. Bunun yanında çocuk işçiler, hizmet ve sanayi sektörlerinde de mevcuttur. Borçlandırılan çocuklar, ağır şartlar altında çalışmaya mecbur bırakılmıştır (www.ilo.org, 2022).

Resim 18, Bircan Ülkaç, Bilinçaltı, 100x120, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 2021

Bilinçaltı adı verilen eser (Resim 18), izleyicisine hayatın tüm ayrıntısının, alınan tüm kararların, yani yaşantıların tüm kaynağının bilinçaltında birikmiş olan olayların kontrolünde gerçekleştiğini iddia etmektedir. Duygusal anlamdaki özgürlüğün, bilinçaltının temizlenmesi ile oluşabileceğini vurgulamaktadır. Kişi ancak geçmişinde yaşadığı korku, endişe, kaygı ve sabit fikir durumlarından yüzleşerek kurtulduğu zaman, düşünsel ve zihinsel özgürlüğüne kavuşabilecektir.

Resim 19, Bircan Ülkaç, İnsan, 50x70, Karışık Teknik, 2022

Hâlimden memnun olmayan ruh(Resim 19), karşılaştığı kısıtlamalar neticesinde oluşmuş hissel yıkımın sıkıntısıyla yara almıştır. Özgürlüğüne kavuşmayı isteyen beden, kendi iradesi ve olağan gücüyle oluşmuş dışsal baskılardan kaynaklanan yorgunluktan kurtulmak istemektedir. Esaret altında tutulmuş ve eylemde bulunma hakları ellerinden alınmış kişileri temsil eden kurgusal kompozisyon, özgürlüğün önemini bu biçimde vurgulamaya çalışmaktadır.

Resim 20, Bircan Ülkaç, Amaçsız, 60x50, Karışık Teknik, 2021

Modern çağın yalnızlaştırdığı insanı temsil eden bu eser (Resim 20), yaşamın çok hızlı bir şekilde değişime uğradığını, giderek tek tipleşen ve yalnızlaşan bireyler var ettiğini anlatmaya çalışmaktadır. Kendi beden ve ruhundan koparılmış portrenin amaçsız ve ifadesiz olduğu görülmektedir. Kendi rızası olmadan değişime maruz bırakılan birey, önce bedenini daha sonra ruhunu teslim ederek gitgide yok olmaktadır. Teknoloji ile şekillenen küresel kapitalizm, insanı tüketim nesnesine dönüştürmüş ve hem bedensel hem de zihinsel tutsaklığa sebep olmuştur.

Resim 21, Bircan Ülkaç, İsimless, 70x100, Karışık Teknik, 2022

İnsanın karar verme gücünün kendisinde değil onu çevreleyen iktidar değerlerinin gücünde olduğunu anlatan çalışma (Resim 21), kişinin kendi düşünce ve sorgulama hakkından yoksun bırakıldığını temsil etmektedir. Dolayısıyla modern insan bir yanılığ içerisinde. Özgürmüşçesine davranmaktadır, hâlbuki o artık

nesneleşmiştir. Düşündükçe karamsar bir hâl alan ve düşünceleriyle bir sonuca varamamış insan, kendi gücünü teslim etmiş, kabullenmiş ve nesneye dönüşmüş bir portreyi canlandırmaktadır. Çağdaş toplumlarda bu dayatmalar, başta kapitalizm olmak üzere sinsi bir şekilde, kendi amaçları doğrultusunda, kişileri ele geçirir ve kişiler farkında bile olmadan durumu kanıksar bir hâle gelir. Bu güçler, kişiler üzerinde kurduğu hâkimiyetle her şeyi normalize eden ve sorgulamadan kabul eden yeni bireyler yaratmaktadır. İnsanlar, böylece artık yaptığı ve yaşadığı her şeyi kendi iradeleri dışında gerçekleştirmektedirler.

Resim 22, Bircan Ülkaç, İsimless, 70x80, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 2021

Bu eser (Resim 22), karmaşık bir ruh hâlini betimlerken, gerekli yoğunlaşma sağlanırsa odak noktasının istenilen yöne doğru çevrilebileceğini savunmaktadır. Ruh özgür mü, tutsak mı? Ruhunu ikilemde bırakan düşüncelerden kurtarabilmek için öncelikle neyin hakikat neyin sahte olduğunun fark edilmesi ve yüzeye çıkartılması şarttır. Bu çalışma aynı zamanda insanın, hayatının neresinde olursa olsun hissettiği tamamlanmamışlık, eksiklik ve yetersizlik gibi birçok düşüncelerin üstesinden

gelebileceğine dair yüzleşmeler yapabileceğine işaret vermektedir. Beden o an yalnız değilse bile, düşünce her zaman tek kişiliktir. İstenilen şeyi düşünebilme özgürlüğüne sahip olmayı temsil eden tablo, zihinsel özgürlüğü tanımlamaktadır. Zihin özgürse beden de özgürdür.

Resim 23, Bircan Ülkaç, Dünya, 80x80, Karışık Teknik, 2021

Çalışmada (Resim 23), gelinen noktanın tersten okunuşu, sistemin iflasıyla insanlığın kendi kendini yok etmesi resmedilmiştir. Dünya kendiliğinden var olmuş, fakat eklentileri dışsal güçlerden meydana gelmiştir. Temel ihtiyaçlar dışında dünyayı sarmalayan yenilikler, dünyayı bilinmezliğin kaygılarına sürüklemektedir. Bu çalışma ayrıca, “İnsan kendi icatları tarafından ezilmiştir.” ironisinden yola çıkarak, dünyanın kişiler ile düzelebilmesinin muhtemel olup olmayacağı fikrini düşündürmeyi amaçlamıştır. Tarihsel akış, özgür bir doğa ile özgür bir yaşamın değişim ve dönüşümlerle mümkün kılınabileceğini göstermektedir.

Resim 24, Bircan Ülkaç, Kadın, 60*120, Karışık Teknik, 2022

“Çok büyük bir problemdir karşımızdaki:

Yazılı tarihi de aşır, hayvanlar âlemine dek uzanan bir ezilme...

Kadın özgürleştirilmemiştir, ‘ev hizmetine’ terfi ettirilmiştir,

değişik bir biçimde kullanılmak üzere yükseltilmiştir...

Sevgi ve onay bulmak şöyle dursun,

mülkiyete ve denetim altına girmiştir. İşte bu noktada kadın,

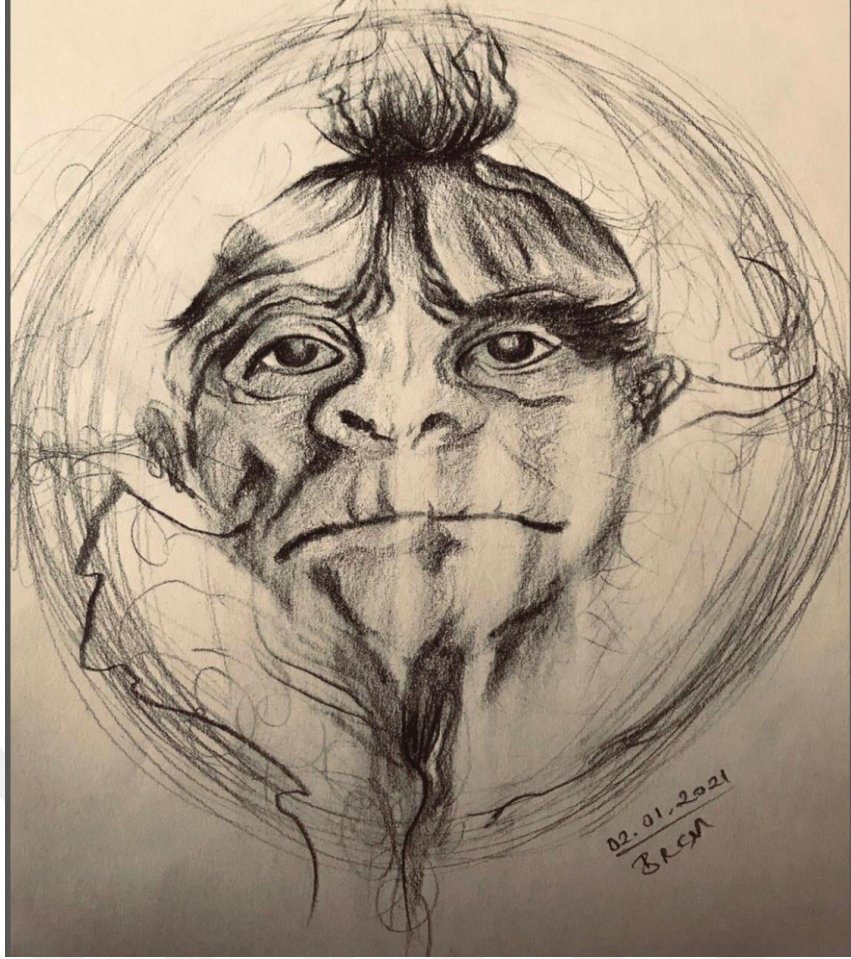
‘utangaç gelin’den çıkıp ‘cadaloz’a dönüşür.’”

Shulamith Firestone

Bu çalışma (Resim 24), tarihsel süreçle beraber problem olmaya devam eden, kadın özgürleşmesi problemine dikkat çekmek ve İran' lı Masha Amini'ye ithafen resmedilmiştir.

Özgürleşme, vazgeçilmez insan haklarından biri olan özgürlüğün kazanımı anlamını taşır. Yalnız cinsiyete dayalı ayrımın yer aldığı kadın özgürleşmesi tarihinin uzun bir geçmişi vardır. Bu olayın trajik bir durumu andırdığı söylenebilir. Kadın özgürlüğünü en büyük ölçüde problematize edip, onu en fazla gündemde tutan feminizm de birçok engelle karşı karşıya gelmiştir. Sosyal bir teori sayılan feminizm, kadın özgürleşmesine büyük katkı sağlamış ve bu konuda çok mücadele etmiştir (Bakır, 2015, s.50).

Toplumun birçok döneminde kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip olmamıştır. 19.yy'ın başında kadınların hiçbir hakkı yoktu denilebilir. Aile ve eşlerinin malı sayılırlardı. Evlenebilmeleri bile satıldıkları anlamına gelirdi. Hiçbir şekilde oy kullanamazlardı. Herhangi bir sözleşme imzalamaz ve mülk sahibi olma hakları yoktu. Doğurdukları evlatları üzerinde hakları, kendi bedenleri ile ilgili denetimleri yoktu. Eşleri onlara hiçbir engel ve hukuki yaptırım olmaksızın dayak atabilir ve tecavüz edebilirlerdi. Çoğu zaman evlere kapatılır, çalışmaları bile işçi kesiminin en dip kısımlarına katılmak koşuluyla şartlanırdı. O dönemden şimdiye değin eşit hak konusundaki eşitlik dengesi çok az ilerleme kaydetmiştir (Mitchell, 1992, s.26).

Resim 25, Bircan Ülkaç, Fanus, 25x30, Karakalem Tekniği, 2021

Bu çalışma (Resim 25), cam bir fanusun içinde ruhsuz bir beden olarak kalan tarihî bir insanı tanımlamaktadır. İnsan, kendi zihinsel hapisanesini çok küçük yaşlarda inşa etmeye başlar. Buna bir annenin çocuklarına söylediği en ufak bir şeyin dahi onlar tarafından tartışmasız nasıl doğru kabul edildiği örnek gösterilebilir. Çünkü anne de aynı şeyleri yaşamış ve başkalarına ait düşünceler onda inanç hâline gelmiştir. Bu öyle bir hapisane ki pek çok insan bu inançlardan, onların yarattığı korkulardan kurtulmak istediğini söylese de aslında içten içe asla değişmek istemez. Çünkü değişim onlara korkutucu gelir. Bedeni, doğduğu andan itibaren hissetmeye başladığı korku duygusuna bağımlı hâle gelmiştir. İnsan korkusuz bir yaşam nedir bilmez. Korkunun itekleyici güç olduğu yanılısamasına kapılır. Kişinin karşısına çıkan korkunç insanlar ve olayların hepsi kendi eseridir. Zihnimizdeki karanlık, kendi çatışmalarımızın sonucudur denilebilir ve her insan, zihninin derinliklerindeki bu karanlık tarafla yüzleşerek özgürlüğüne kavuşabilecektir. Kişi hürriyetini, dıştan gelen başkalarına ait düşüncelerden arınarak elde edebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Sanat, hayal gücü ve tecrübeler neticesinde duygu ve düşüncelerimizi etkileyen, hislerimizi zenginleştiren ve bunları eyleme döken bir olgudur. Sanatçılar kimi zaman mevcut olanı, kimi zaman muhtemel olanı, kime zaman da ideal olanı eserlerine yansıtmıştır. Tarihî dönemlere ve sanatçıların amaçlarına göre bu tercih, farklılık göstermiştir.

İnsanlık için en önemli sorunlardan biri olan kölelik, bugün şekil değiştirerek varlığını sürdürmektedir. Erkeklerin, kadınların hatta çocukların bir nesne gibi alınıp satılması ve farklı amaçlar için kullanılması ilk çağlardan bugüne devam etmiştir. İş gücünden teşhire, cinsellikten savaşa kadar birçok alanda köleler kullanılmıştır. Köleliğin toplumlarda yer alması, özgürlüğün gerçek değerini ortaya çıkarmıştır. İnsanlar, hürriyetin ne denli kıymetli olduğunu kölelikle ilgili deneyimleri neticesinde anlamıştır. Elbette ki bu farkındalığın istenilen düzeyde olduğu söylenemez. Çünkü modern kölelik, günümüzde etkisini giderek arttırmaktadır. Enformasyon ve bilişim çağı, insanın yeni bir kalıba girmesine neden olmuştur. Kendine ve doğaya yabancılaşan, nesneleşmiş benliklere sahip olan, tek tipleşen, sıkışmışlık ve bilinmezlik kaygıları taşıyan, ötekini anlamayan insan, özgürlüğünü kaybetmeye başlamıştır.

İnsanlık tarihi boyunca süregelen kölelik ve bunun bir nevi karşıtı olan özgürlük teması birçok sanat dalında olduğu gibi resim sanatında ele alınmıştır. Konuyla ilgili eserler incelendiğinde, sanatçıların bir yandan bedensel köleliğe diğer yandan ise özgürlük temasına yer verdiği görülür. Köleliğin tarihsel süreç boyunca resim sanatında bir tema olarak kullanılması, asıl amacın özgürlüğü elde etmek olduğunu göstermektedir.

Tüm eserler incelendiğinde sanatçıların, köleliği ve özgürlüğü farklı açılardan ele aldığı görülür. Kölelerin sahip olduğu psikolojiden akıbetlerine, çocuk köleliğinden kadın bedeninin nesneleştirilmesine kadar birçok durumun eleştirildiği söylenebilir. Sadece bedensel kölelik değil zihinsel ve ruhsal kölelik de dolaylı olarak eserlerde konu olarak işlenmiştir. Özgürlük ile ilgili eserlerde de bu kavramın ne denli önemli olduğuna dair göndermeler yapılmıştır. Özgürlük için çekilen çileler kutsanmış ve yüceltilmiştir.

Sanatçı kişisel çalışmalarıyla, günümüzde bedensel kölelikten kurtulmuş bireylerin içinde bulunduğu zihinsel köleliğe dikkat çekmektedir. Her ne kadar insanlar kendilerini özgür kabul etse de modern çağ, farkında olmadan bireyleri birçok unsura tutsak kılmıştır. Bütün bunlar, zihinsel köleliğin yansımalarıdır. Sanatçının eserlerinde; ruh ve beden dengesinin özgürlükle ilişkisini, doğadaki özgürlük sembollerinin insan

yaşamına yansımalarını, bilinçaltının özgürlük ve köleliğe hükmetmesini, her canlının özgür olarak doğduğunu, iradeyle kölelikten kurtulabileceğini, yaşamı kanıksamış bireyleri, köle doğan çocukları ve bunların akıbetlerini, korku ve esaret ilişkisini, özgürlüğe kavuşan insanın ne denli mutlu olduğunu anlatan muhtevalar ele alınmıştır.

Öneriler

Kölelik veya bu kapsamda değerlendirilebilecek birçok uygulama, insanlık için bugün de bir sorun olmaya devam etmektedir. Hem bedensel hem de zihinsel kölelikle insanlar sömürü ve istismara maruz bırakılmaktadır. Çeşitli ülkelerde milyonlarca insan, kabul edilmeyecek şartlarda yaşam mücadelesi vermektedir. Bu bağlamda, insan hakları dikkate alınarak yasal düzenlemelerin yapılması ve bunların takibi önem arz etmektedir.

Modern çağın insanları birbirinden uzaklaştırması, farkındalığı engellemesi, örgütlülüğe ilişkin inançları kırması, iradeyi bitirmeye yeltenmesi gibi eylemler, öz benliğini anımsayacak bireylere ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu noktada sadece resim sanatının değil diğer tüm alanların da konuya dair çalışmalarını yoğunlaştırması gerekmektedir. Eserlerde, kişinin kendi benliğinden ne kadar uzak olduğunu fark ettirmek amaçlanmalıdır. Bu durumu fark eden özne, eğer benliğinden kopmuş ise ümitsizliğe düşmeden çıkış yolu bulmalıdır.

Diğer insanların özgürlüklerini önemseyen, birlik bilincinin farkına varan, mesuliyet alan, nesneleştirilmeye karşı çıkan, varlığını idrak eden, seçebilme tercihini eyleme döken kişiler hem kendilerine hem de topluma büyük fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda, sanatçıların da bu konulara duyarsız kalmamaları ve eserlerinde bunlara yer vermeleri önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (1944). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, Çeviren: Mustafa Tüzel, Nihat Ülner, Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Adugit, Y. (2013). Özgürlüğün Kısa Tarihi, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 16, s. 63-93.
- Arıkan, H. (2016). Resimlerarası Alıntı Bağlamında Eugene Delacroix'in "Halka Yol Gösteren Özgürlük" Adlı Eserinin Yeniden Yorumlanması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 17/2, s. 49-60.
- Artun, A. (2006). *Sanat Müzeleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles. (2013). *Politika*, Çeviren: Murat Temelli, İstanbul: Ark Yayınları.
- Avcı, E. (2021). *Evensel ve Determinizm*, İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları.
- Bakır, K. (2015). Emma Goldman'ın Anarşizminde "Kadının Özgürleşme Trajedisi" *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 2, s. 49-78.
- Bardakçı, M. (2004). New York'taki Özgürlük Heykeli'nin Parasını Sultan Abdülaziz Ödemişti, [online] Erişim Bilgisi: <https://www.hurriyet.com.tr/new-york-taki-ozgurluk-heykeli-nin-parasini-sultan-abdul-ziz-odemisti-236751#:~:text=%C4%B0%C5%9Fin%20daha%20da%20garip%20taraf%C4%B1,metrelik%20%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCk%20Heykeli%20gelir.> (Erişim Tarihi: 03.01.2022).
- Bekçi, M. (2019), Geniş Kalçaları ve Cinsel Organı Nedeniyle Siyahi Köle Hayatı, [online], Erişim Bilgisi: <https://listelist.com/sarah-baartman/#:~:text=Vaatler,da%20b%C3%BCy%C3%BCk%20ilgisini%20%C3%A7ekece%C4%9Fin%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCn%C3%BCr.> (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Bozkurt, G. (1981). Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S: 38/1, s. 65-103.
- Camus, A. (2013). *Özgürlük ve Devrim*, Çeviren: Gülser Erçel, İstanbul: Kafe Kültür Yayıncılık.
- Cantzen, R. (2015). *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çaha, Ö. (1999). Liberalizmin Temel İlkeleri, *Yeni Türkiye Dergisi (Liberalizm Özel Sayısı)*, S: 25/42, s. 38-55.
- Çankaya, H. (2009). Biyoteknoloji ve İnsan Hakları. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çapak, İ. (2015). Kıbrıslı Zenon ve Stoa Okulu, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, S: 1, s. 9-20.

- Çapak, İ. (2015). Stoa Felsefesi ve İslam Düşüncesindeki Etkisi, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, S: 1, s. 219-228.
- Çelikkol, S. (2019). Stoa Felsefesinin Temel Görüşleri Üzerine Bir İnceleme, *Bilimname Dergisi*, S: 37 /1, s. 1225-1245.
- Çığ, M. İ. (2007). *Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1*, İstanbul. Kaynak Yayınları.
- Çuhadar, C. (2011). Epiktetos'un Felsefe, Filozof ve Felsefe Eğitimi Üzerine Düşünceleri, *Dini Araştırmalar Dergisi*, S: 14/39, s. 115-138.
- Erdoğan, İ. (2018). *İnsanın Zincirine Vuruluşu, Kutsal Kitapların İdeolojisi-Örgütlü Dinler ve Kölelik*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Epiktetos. (1999). *Düşünceler ve Sohbetler*, Çeviren: Burhan Toprak, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Epiktetos, (2013). *Söylevler*, Çeviren: Birdal Akar, İstanbul: Divan Yayıncılık.
- Erdiren, Y. O. (2021). *Sanatta Özgürlük*, İstanbul: Artikel Akademi.
- Erdoğan, M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güncel Türkçe Sözlük, (2022), Türk Dil Kurumu, [online] Erişim Bilgisi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.02.2022).
- Güngör, C. (2005). Çağdaş Tefsirde "Kölelik" Yorumu. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Hançerlioğlu, O. (2012). *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hegel, G.W.F. (1986), *Tinin Görüngübilimi*, Çeviren: Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kant, I. (1965), *The Critique of Pure Reason*, Çeviren: Norman Kemp Smith, New York: St. Martin's Press.
- Kazancı, M. (2002), Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S: 57/1, s. 55-87.
- Kechiche, A. (20110). *Black Venus(Film)*, Fransa: Charles Gillibert Nathanaël Karmitz. [online] Erişim Bilgisi: [https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Venus_\(2010_film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Venus_(2010_film)) (Erişim Tarihi: 06.07.2022).
- Kurt, S. (2006). Hayek'in Özgürlük ve Adalet Teorisi, *Gazi Üniversitesi ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 2/3, s. 199-213.
- Kutluer, İ. (1994). Determinizm, TDV İslâm Ansiklopedisi, 9, 215-220, [online] Erişim Bilgisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/determinizm> (Erişim Tarihi: 05.04.2022).
- Lawrence, D.H. (2018). *Anka Kuşu*, Çeviren: Akşit Göktürk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Locke, J. (2000). *İnsan Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme I-II*, Çeviren: Meral Delikara Topçu, , Ankara: Öteki Yayınevi.

- Marks, K. (1993). *1844 Elyazmaları*, Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları.
- Marks, K. (2000). *Yabancılaşma*, Derleyen: Barışta Erdost, , Ankara: Sol Yayınları.
- Mitchell, J. (1992), *Kadın ve Eşitlik*, Çeviren: Fatmagül Berktaş, İstanbul: Pencere Yayınları.
- Moulin, D. (2018). *Eğitici Tolstoy*, Çeviren: Özlem Akçay, Ankara: Hece Yayınları.
- Nişanyan, S. (2022), *Nişanyan Sözlük*, [online] Erişim Bilgisi: <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/k%C3%B6le> (Erişim Tarihi: 15.02.2022).
- Platon. (2002), *Devlet*, Çeviren: Hüseyin Demirhan, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Rediker, M. (2012), *Köle Gemisi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Revel, J. (2012). *Foucault Sözlüğü*, Çeviren: Veli Urhan, İstanbul: Say Yayınları.
- Satıcı, M. (2015). Hak ve Özgürlük Ütopyası Olarak “İnsan Hakları” Felsefesi ve Eleştirisi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 2, s. 3-30.
- Sanbonmatsu, J. (2007). *Postmodern Prens*, Çeviren: Emre Ergüven, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Saygılı, T. (2015). Babil Hukuku ve Hamurabi Kanunları, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, S: 2, s. 1-22.
- Spinoza. (2022). *Ethica*, Çeviren: Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tekerek, N. ve Tekerek, İ. (2014). Özgürlüğün Bedeli’ni Özgürlük Kavramı Açısından Okumak, *Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, S: 38, s. 7-25.
- www.1000kitap.com. (2022). Sarah Barthmaan, [online] Erişim Bilgisi: <https://1000kitap.com/sarah-baartmana-siir--1559214>. (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- www.aktuelarkeoloji.com.tr. (2022). [online] Erişim Bilgisi: <https://aktuelarkeoloji.com.tr>. (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- www.en.wikipedia.org. (2022). [online] Erişim Bilgisi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Boulanger_Gustave_Clarence_Rudolphe_The_Slave_Market.jpg. (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- www.en.wikipedia.org. (2022). [online] Erişim Bilgisi: https://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Regnault (Erişim Tarihi: 09.08.2022).
- www.fabbi.com. (2022). [online] Erişim Bilgisi: <http://www.fabbi.com> (Erişim Tarihi: 15.07.2022).
- www.ilo.org. (2022). Çocuk İşçiliği, [online] Erişim Bilgisi: <https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- www.peramuzesi.org.tr. (2022). Jean Leon Gerome [online] Erişim Bilgisi: https://www.peramuzesi.org.tr/Jean_Leon_Gerome (Erişim Tarihi: 09.07.2022).

- www.sabah.com.tr. (2021). Determinizm nedir? Felsefede Determinizm ne demek? [online] Erişim Bilgisi: <https://www.sabah.com.tr/egitim/determinizm-nedir-felsefede-determinizm-ne-demek-e1-5489217> (Erişim Tarihi: 03.02.2022).
- www.sozluk.gov.tr. (2022). Köle, [online] Erişim Bilgisi: <https://www.sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- www.sozluk.gov.tr. (2022).  zg rl k, [online] Erişim Bilgisi: <https://www.sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.04.2022).
- www. wikipedia.org. (2022).  zg rl k Heykeli, [online] Erişim Bilgisi: <https://tr.wikipedia.org/ozgurluk> anıtı (Erişim Tarihi: 05.08.2022).
- Yayla, A. (1998). *Liberalizm*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Yılmaz, T. (1972). *Determinizm ve Hürriyet Problemi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, Y. (2021). Tarih  ncesinde Sanat ve Bağlımları, *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, S: 6/11, s. 178-215.
- Yiğit, G. (2014). Siyaset Felsefesinde Hak, Adalet ve özgürlük  zerine: Locke ve Hayek  rnekler. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Isparta.